

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЗАОЧНОЇ ТА ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ТУРИЗМУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Ступінь вищої освіти Бакалавр

на тему

«ВПЛИВ ВІЙНИ НА РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ»

Виконав: здобувач вищої освіти

V курсу, групи Тур-51

спеціальності 242 Туризм

(шифр і назва спеціальності)

освітньо-професійної програми Туризм

Прищепя Дмитро Анатолійович

(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник к.е.н, в. о. доцента Ірина ДИДІВ

(наук. ступінь, вчене звання, ім'я та прізвище)

Рецензент: Юрій ЗІНЬКО

(ім'я та прізвище)

ДУБЛЯНИ 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЗАОЧНОЇ ТА ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ТУРИЗМУ

Ступінь вищої освіти Бакалар
Галузь знань 24 Сфера обслуговування
(шифр і назва)
Спеціальність 242 Туризм
(шифр і назва)
Освітньо-професійна програма «Туризм»
(назва ОП)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
туризму
(назва кафедри)

(підпис)
Оксана КРУПА
(ім'я, та прізвище)

“ ”

З А В Д А Н Н Я
на кваліфікаційну роботу здобувача вищої освіти

Прищепі Дмитру Анатолійовичу

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи «Вплив війни на розвиток туристичної діяльності в Україні»

Керівник роботи к.е.н, в. о. доцента Дидів І. Б.
(ім'я та прізвище, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджена наказом ЛНУП від «30» грудня 2022 р. №452/к-с.

2. Строк подання здобувачем роботи 17 квітня 2023 р.

3. Вихідні дані до роботи: Закони України та Постанови Кабінету Міністрів України, дані Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Львівській області, Управління туризму та курортів Львівської ОВА, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, Інтернет ресурси та інші інформаційні дані

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити)

Розділ 1. Теоретико-методичні основи дослідження туристичної діяльності

1.1. 1.1. Теоретичні основи дослідження впливу війни на туристичну діяльність

1.2. Значення туризму для економіки постраждалого регіону в період війни

1.3. Методика досліджень туристичної діяльності

Розділ 2. Аналіз впливу війни на туристичну діяльність регіонів України

2.1. Фактори впливу на розвиток або занепад туризму в постраждалому регіоні

2.2. Аналіз впливу воєнних дій на туристичну індустрію

2.3. Вплив війни на стан охорони навколишнього середовища

Розділ 3. Перспективи розвитку туристичної діяльності у післявоєнний період

3.1. Перспективи розвитку туристичної діяльності

3.2. Застосування нових тенденцій та інновацій для розвитку туристичної

індустрії у післявоєнний період

Розділ 4. Охорона праці

4.1. Аналіз стану охорони праці і заходи покращення виробничої санітарії і гігієни праці у підприємствах та організаціях туристичної галузі.

4.2. Пожежна безпека

4.3. Інструкція з охорони праці та пожежної безпеки

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):
рисунки, таблиці, схеми.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Ім'я, прізвище та посада консультанта	Підпис, дата		Відмітка про виконання
		завдання видав	завдання прийняв	
Стан охорони навколишнього середовища				
Охорона праці				

7. Дата видачі завдання «30» січня 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Відмітка про виконання
1.	Отримання завдання для написання кваліфікаційної роботи	30.01.2023	
2.	Розробка плану кваліфікаційної роботи, ознайомлення з літературними джерелами за темою, збір практичних матеріалів	до 02.02.2023	
3.	Написання вступу і I розділу	до 20.02.2023	
4.	Написання II розділу	до 17.03.2023	
5.	Написання III розділу	до 03.04.2023	
6.	Написання IV розділу і висновків	до 10.04.2023	
7.	Оформлення кваліфікаційної роботи і подання науковому керівнику для написання відгуку	до 17.04.2023	
8.	Перевірка тексту кваліфікаційної роботи на унікальність. Скерування на зовнішню рецензію	до 22.04.2023	
9.	Представлення кваліфікаційної роботи на кафедрі	до 24.04.2023	
10.	Захист кваліфікаційної роботи перед Екзаменаційною комісією	26.04.2023	

Здобувач вищої освіти

_____ Дмитро ПРИЩЕПА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ Ірина ДИДІВ
(підпис) (ім'я та прізвище)

УДК 338.48:355(470+571) (477)

Кваліфікаційна робота: 65 сторінок текстової частини, 3 рисунки, 3 таблиць, 57 літературних джерел.

Прищеп Д. А. Вплив війни на розвиток туристичної діяльності в Україні. Кваліфікаційна робота за спеціальністю 242 Туризм. Львів: ЛНУП, 2023. 65 с.

У роботі розглянуто теоретико-методичні основи дослідження туристичної діяльності в період війни, розкрито теоретичні основи впливу соціально-економічних чинників на розвиток туризму та економіку в постраждалих регіонах України від війни, охарактеризовано значення туризму для економіки постраждалих регіонів України, описано методику дослідження туристичної діяльності в період воєнного стану.

Проаналізовано особливості відпочинку та роботи туристичних об'єктів у областях України в період воєнного стану, охарактеризовано фактори впливу військової агресії на розвиток або занепад туристичної діяльності в постраждалих від війни регіонах, проаналізовано надходження податків та втрати від туристичної галузі в країні за останні роки, досліджено туристичний збір областей України за 2022 рік, які перебували або перебувають в зоні бойових дій та тимчасово окуповані.

На основі результатів досліджень запропоновано програмні моделі та можливості щодо розвитку туристичного бізнесу у післявоєнний період, передбачено застосування нових тенденцій та інноваційно-інвестиційних програм для розвитку туристичної індустрії у післявоєнний період.

АНОТАЦІЯ

У першому розділі кваліфікаційної роботи на тему «Теоретико-методичні основи дослідження туристичної діяльності» описано теоретичні основи дослідження туристичної діяльності в період війни, охарактеризовано значення туризму для економіки постраждалого регіону в період війни та наведено методи досліджень туристичної діяльності, які використовуються у процесі дослідження впливу війни на туристичну індустрію.

В другому розділі за допомогою статистичних та логічних методів аналізу з використанням інформаційних ресурсів, наукової та спеціалізованої літератури проаналізовано фактори впливу війни на подальший розвиток або занепад туризму в постраждалому регіоні, впливу війни на туристичну індустрію в Україні, який призвів до зменшення кількості міжнародних туристів, які відвідують регіон, і до зниження доходів, отриманих від індустрії туризму, та негативний вплив війни на стан охорони навколишнього середовища і туристично-рекреаційного потенціалу країни.

У третьому розділі кваліфікаційної роботи окреслені перспективи та можливості розвитку туристичної діяльності у післявоєнний період, запропоновано можливості застосування нових тенденцій розвитку, впровадження інновацій та перспективи розробки інвестиційних проєктів для розвитку туристичної індустрії у післявоєнний період.

Ключові слова: туризм, туристична індустрія, вплив війни, воєнний конфлікт, тенденції, інновації, післявоєнний період.

ANNOTATION

The first chapter of the qualification work on the topic "Theoretical and Methodological Foundations of Tourism Research" describes the theoretical foundations of tourism research during the war, characterizes the importance of tourism for the economy of the affected region during the war, and presents the methods of tourism research used in the study of the impact of war on the tourism industry.

In the second chapter, with the help of statistical and logical methods of analysis, using information resources, scientific and specialized literature, the factors of the war's impact on the further development or decline of tourism in the affected region, the impact of the military conflict on the tourism industry in Ukraine, which led to a decrease in the number of international tourists visiting the region and a decrease in revenues received from the tourism industry, and the negative impact of the war on the state of environmental protection and tourist and recreational facilities are analyzed.

The third section of the qualification work outlines the prospects and opportunities for the development of tourism in the post-war period, suggests the possibility of applying new trends, introducing innovations and prospects for developing investment projects for the development of the tourism industry in the post-war period.

Key words: tourism, tourism industry, impact of war, military conflict, trends, innovations, postwar period.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	9
1.1. Теоретичні основи дослідження впливу війни на туристичну діяльність	9
1.2. Значення туризму для економіки постраждалого регіону в період війни	12
1.3. Методика досліджень туристичної діяльності в період воєнної ситуації в країні	17
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ТУРИСТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ	22
2.1. Фактори впливу на розвиток або занепад туризму в постраждалому регіоні	22
2.2. Аналіз впливу воєнних дій на туристичну індустрію	27
2.3. Вплив війни на стан охорони навколишнього середовища	32
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	39
3.1. Програмні моделі розвитку туристичного бізнесу у післявоєнний період	39
3.2. Застосування нових тенденцій та інновацій для розвитку туристичної індустрії у післявоєнний період	42
РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ	46
4.1. Аналіз стану охорони праці і заходи покращення виробничої санітарії і гігієни праці у підприємствах та організаціях туристичної галузі.	46
4.2. Пожежна безпека	50
4.3. Інструкція з охорони праці та пожежної безпеки	52
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59

ВСТУП

Актуальність теми. Війна є основною проблемою сучасної безпеки, яка відрізняється від злочинності та тероризму своїм глибоким проникненням у суспільство та довгостроковими наслідками. Будучи важливим культурним маркером часу, населення сегментує свою історію на три етапи: «до війни», «під час війни» та «після війни». Взаємозв'язок між війною та туризмом мало досліджено, але ми бачимо, що війна негативно впливає не тільки на туризм, а й на економіку та загальний розвиток країни.

Вплив війни на розвиток туристичної діяльності в Україні є актуальною темою, оскільки на сході України триває повномасштабне вторгнення країни-агресора і наша країна зазнала і надалі зазнає значних втрат. Війна негативно вплинула на економіку, інфраструктуру та соціальну стабільність країни, включно з індустрією туризму. Війна, що триває, призвела до зменшення кількості туристів, які відвідують Україну, та значне зменшення доходів до державного бюджету від туристичної діяльності особливо в постраждалих регіонах, через проблеми безпеки та загальне негативне сприйняття країни як туристичної. Це призвело до значної втрати доходів для туристичного сектора країни. Український уряд працює над розвитком туризму в інших регіонах країни, які не постраждали від конфлікту, але вплив війни продовжує відчуватися у туристичній галузі. Тому тема впливу війни на розвиток туристичної діяльності в Україні залишається актуальною та важливою дискусійною сферою.

Метою кваліфікаційної роботи є вивчення впливу війни на розвиток туристичної діяльності в постраждалих регіонах України та країни в цілому. Дослідження спрямоване на виявлення факторів, які сприяли зниженню прибуття туристів, та оцінку масштабів шкоди, завданої туристичній інфраструктурі в постраждалих регіонах. Дослідження також спрямоване на визначення потенційних стратегій для пом'якшення негативних наслідків воєнної ситуації для туристичної індустрії, щоб підтримати відновлення туристичної галузі в постраждалих регіонах.

Завдання кваліфікаційної роботи полягає у:

- визначення основ та значення туристичної індустрії в період війни;
- визначення методики дослідження туристичної діяльності в період війни;
- з'ясувати фактори впливу на розвиток або занепад туристичної діяльності в постраждалих регіонах;
- проаналізувати вплив воєнних дій на індустрію туризму;
- охарактеризувати вплив війни на навколишнє середовище;
- запропонувати необхідні інновації та можливості застосування нових технологій.

Об'єктом дослідження виступає дослідження впливу війни на туристичну діяльність.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних та практичних питань зосереджених на аналізі впливу війни на туристичну індустрію в Україні, використовуючи дані до та після початку війни. Дослідження може порівняти кількість туристів, доходи та зайнятість у туристичному секторі в постраждалих регіонах та інших регіонах України. Дослідження також можна дослідити причини, чому туристи вирішують відвідати або уникати України під час війни, і вивчити сприйняття України як місця для туризму.

До методів дослідження, які використані для написання кваліфікаційної роботи входять: метод індукції та дедукції, лонгітюдний підхід для розуміння впливу війни на туризм, методи кількісного та якісного аналізу, методи порівняння та спостереження.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Теоретичні основи дослідження впливу війни на туристичну діяльність

Вплив війни на індустрію туризму є важливою сферою дослідження, яка має як теоретичне, так і практичне значення. Конфлікти та війни мають значні економічні, соціальні та культурні наслідки, які можуть негативно вплинути на індустрію туризму, економічні показники, соціальний розвиток та ін. Розуміння теоретичних основ цього впливу має важливе значення для розробки ефективних стратегій пом'якшення його наслідків. Розвиток туризму залежить від здатності створювати нові робочі місця, збільшувати ВВП і зменшувати бідність населення. Однак війни можуть значно скоротити туристичні потоки, призупинити інвестиції та затримати розвиток інфраструктури, що може призвести до зменшення кількості створених робочих місць та економічного зростання певних регіонів та цілої країни.

Вплив війни на туризм також пов'язаний з теорією управління ризиками та кризами. Ця теорія припускає, що війни можуть становити серйозні проблеми для індустрії туризму та вимагати термінової реакції як з боку індустрії, так і з боку уряду. Необхідно розробити та оцінити ефективні стратегії управління ризиками та кризами в індустрії туризму, щоб пом'якшити вплив війни на туристичну діяльність. Крім того, вплив війни на туризм можна також дослідити з точки зору соціальної відповідальності. Туризм є ключовим рушієм економіки багатьох країн і відіграє дуже важливу роль у їх розвитку. Тому галузь зобов'язана підтримувати місцеві громади, захищати довкілля та сприяти миру та стабільності. Вплив воєнних ситуацій та конфліктів на туризм може значно підірвати ці обов'язки та призвести до негативних соціальних та екологічних наслідків.

Війна та будь яка військова агресія має негативний вплив у короткостроковій перспективі, або в даний момент, коли вона відбувається.

Хоча є моменти в довгостроковій перспективі, коли війна може мати позитивний вплив в історії та у туристичній сфері, наприклад історія даних населених пунктів, вивчаючи та ознайомлюючись з військово-історичними пам'ятками, коли після війни місця проведення бойових дій приваблюють додаткових туристів, оскільки ці місця мають свою історію та територіальну складову, відповідно до чого можливий розвиток військового та темного туризму [22].

Теоретичні основи для дослідження впливу війни на розвиток туристичної діяльності в Україні можна охарактеризувати певними позиціями. Однією з ключових теоретичних позицій є економічна складова, яка розглядає вплив війни на економіку регіону. Ця складова підкреслює потенційні економічні втрати, які можуть виникнути в результаті конфлікту, включаючи зниження доходів від туризму, втрату робочих місць, пошкодження інфраструктури та ін. Економічну складову також можна використати для вивчення потенціалу економічного відновлення туристичної галузі в післявоєнний період за допомогою політики, яка підтримує розвиток туристичної інфраструктури, маркетингових стратегій та інвестицій у галузь.

Інша теоретична складова, яка має відношення до дослідження, це складова соціальної психології, яка розглядає вплив конфлікту на сприйняття та ставлення туристів до місця призначення. Теорії соціальної психології припускають, що негативне сприйняття та стереотипи можуть розвинути після конфлікту, що може ще більше посилити негативний вплив конфлікту на індустрію туризму. Ця складова підкреслює важливість сприяння позитивному сприйняттю місця призначення та подолання негативних стереотипів у період післявоєнного стану [23, 25].

Наступною актуальною складовою є політологічний погляд, який досліджує роль політичних факторів у впливі війни на індустрію туризму. Ця складова підкреслює роль політичної нестабільності, зусиль із вирішення конфліктів і державної політики у формуванні впливу конфлікту на індустрію туризму. Політологічна складова також може бути використана для вивчення

потенціалу політичного втручання для підтримки відновлення індустрії туризму в регіонах, постраждалих від військової агресії.

Теоретично, дослідження впливу війни на туризм базується на теорії розвитку туризму. Згідно з цією теорією, розвиток туризму пов'язаний з економічними, соціальними та культурними факторами, які сприяють підвищенню здатності туризму до створення нових робочих місць, збільшенню ВВП та зменшенню бідності. Однак, війна може значно знизити туристичний потік, зупинити інвестиції та розбудову інфраструктури, що приведе до зменшення чисельності робочих місць та економічного зростання країни [24].

Дослідження впливу війни на туризм є важливою темою, оскільки конфлікти відображаються на розвитку туризму та можуть мати значний економічний вплив на країну. Теоретичні дослідження впливу війни на туризм також ґрунтуються на теорії ризиків та кризового менеджменту. Згідно з цією теорією, війна може спричинити серйозні виклики для туристичної індустрії та вимагати реакції на кризу від індустрії та уряду. Дослідження може вивчати ефективність стратегій управління ризиками та кризовим менеджментом у туристичній сфері, також слід враховувати роль міжнародних організацій, таких як Всесвітня туристична організація (UNWTO), у підтримці та відновленні туристичної інфраструктури в країнах, що зазнали війни та кризи.

Теоретичні основи впливу війни на туризм ґрунтуються на теоріях розвитку туризму, управління ризиками та кризами та соціальної відповідальності. Розуміння цих теорій має важливе значення для розробки ефективних стратегій управління впливом воєн на туризм. Крім того, це розуміння також може стати основою політики, спрямованої на сприяння миру та стабільності, захист навколишнього середовища та підтримку місцевих громад. Виходячи певних точок зору, можна сказати, що дослідження впливу війни на розвиток туристичної діяльності в Україні може дати цінну інформацію про економічні, соціальні та політичні чинники, які формують вплив конфлікту на індустрію туризму та потенціал політичного втручання для підтримки відновлення туристичної галузі в післявоєнний період.

1.2. Значення туризму для економіки постраждалого регіону в період війни

В умовах сьогодення Україна перебуває в центрі світової спільноти, політики та європейського ринку, у світлі змін у політичній, економічній та військовій сферах. А це впливає на розвиток економіки країни та політику щодо країн ближнього та далекого зарубіжжя, у тому числі на розвиток туристичної галузі.

Туристична сфера є важливою галуззю для економіки кожного регіону України, оскільки вона створює значну економічну активність і можливості для працевлаштування. До початку повномасштабного вторгнення країни-агресора Україна приваблювала все більше туристів як із внутрішнього, так і з міжнародних ринків, сприяючи економічному розвитку країни. Туристичний бізнес відіграє важливу роль в економіці України, на нього виділяє приблизно 7% ВВП країни та забезпечує понад 1,5 мільйона робочих місць. Ця галузь є значним джерелом надходжень в іноземній валюті для країни, у 2019 році надходження від туристичної сфери досягли 5,5 мільярдів доларів [5].

Постраждали регіони України особливо залежали і в майбутньому також залежатимуть від туризму, тому, що ця галузь робить значний внесок у місцеву економіку та загальний розвиток інфраструктури регіону. Кожен регіон України може похвалитися великою культурною спадщиною, включаючи історичні пам'ятки, природну красу та рекреаційні ресурси, різноманітну національну кухню кожного регіону, що приваблює туристів з усього світу.

Однак війна в Україні серйозно вплинула на індустрію туризму, що призвело до зменшення кількості туристів, втрати робочих місць і зниження економічної активності. Туристична інфраструктура багатьох регіонів України також постраждала, що ще більше посилює негативні наслідки конфлікту. Тому варто розуміти вплив військового конфлікту на індустрію туризму в постраждалих регіонах для подальших розробок та стратегій пом'якшення негативних наслідків і підтримати відновлення туристичної індустрії [18, 20].

Значення туристичної індустрії в розвитку економіки країни

переосмислюються і змінюються в процесі глобалізації суспільства. Туристична індустрія формує своєрідне середовище, яке розвивається під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. Вплив останнього є значним, зокрема в період економічно-політично-військової трансформації в державі та світі. Зараз Україна перебуває в епіцентрі всіх вищезазначених змін протягом 9 років, що значною мірою впливає на розвиток економіки країни, в тому числі туристичної галузі. Зокрема, вплив зовнішнього чинника проявляється у дестабілізації безпеки всередині країни. Не менш важливими є внутрішні фактори, зокрема інвестиційний клімат, інфляція гривні, обмінний курс, економічна криза, соціальні та релігійні конфлікти тощо. Тому розвиток туристичної галузі в таких умовах залежить від реалій країни.

Туристична діяльність в період війни не припиняються повністю, вона шукає і випробовує нові напрямки, такі, як темний та військовий туризм. Якщо до цього часу в Україні дані види туризму не дуже були розвиненими та популярними, то саме зараз вони стають досить економічно-вигідними та перспективними, оскільки Україною цікавляться багато іноземних відвідувачів.

Туристична діяльність під час війни у деяких регіонах країни може бути досить страшною та небезпечною справою. Важливо вживати необхідні заходи для забезпечення безпеки туристів [11]. Основні правила безпеки, яких варто дотримуватись при подорожі під час війни:

- дослідити пункт призначення перш ніж вирушити в подорож, та регіон, який ви збираєтесь відвідати. Дізнатися про поточну ситуацію, включно з будь-якими поточними конфліктами, і зрозумійте потенційні ризики та небезпеки, пов'язані з поїздкою на цю територію;

- зареєструйтесь у своєму посольстві, якщо ви громадянин іншої країни, реєстрація у вашому посольстві чи консульстві є важливим кроком для будь-якого мандрівника, особливо під час війни, ще й у чужій країні. Це дасть можливість вашому уряду знайти вас і допомогти в разі надзвичайної ситуації;

- будьте в курсі останніх новин і подій у регіоні, який ви відвідуєте. Це допоможе вам прийняти обґрунтовані рішення щодо ваших планів подорожі та

вжити необхідних заходів, якщо ситуація погіршиться;

- уникайте зон високого ризику, таких як військові об'єкти, урядові будівлі та інші потенційні цілі. Ці об'єкти можуть бути більш сприйнятливими до атак і можуть перебувати під суворою охороною;

- дотримуйтеся місцевих звичаїв та традиції, одягайтеся відповідно до регіону, уникайте поведінки, яка може сприйматися як образлива чи неповажна;

- користуйтеся надійними транспортними службами та житлом і уникайте подорожей поодиночці чи вночі. Якщо можливо, подорожуйте групами або з довіреним гідом;

- завжди майте резервний план на випадок надзвичайної ситуації, це включає наявність плану евакуації з території, знання розташування найближчого посольства чи консульства та наявність контактної інформації для надзвичайних ситуацій [19, 21].

Подорож під час воєнного стану в країні може бути ризикованим і складним досвідом. Однак, дотримуючись цих правил безпеки, турист можете збільшити свої шанси залишатися в безпеці, живим та неушкодженим. Варто не забувати досліджувати пункти призначення, уникати зон підвищеного ризику, дотримуватись місцевих звичаїв, користуватися надійним транспортом і житлом і завжди мати запасний план [12, 13].

Туристична діяльність в Україні є важливою галуззю в економічній сфері, яка має значний вплив на економіку постраждалого регіону під час війни. Хоча війна негативно впливає на туризм, індустрія може відіграти вирішальну роль у відновленні економіки регіону. Ось кілька соціально-економічних чинників, які є важливими для розвитку туризму та економіки в постраждалих регіонах України від війни (рис. 1.1.):

- створення робочих місць: індустрія туризму може створити робочі місця в різних секторах, таких як готельний бізнес, транспорт і роздрібна

Рис. 1.1 – Вплив соціально-економічних чинників на розвиток туризму та економіки в постраждалих регіонах України від війни

Джерело: власна розробка автора

торгівля та можливості працевлаштування для місцевого населення. Це може допомогти полегшити економічні наслідки війни та забезпечити дохід постраждалому населенню;

– збільшення доходу: приплив туристів приносить дохід місцевій економіці. Це може допомагати підтримати місцевий бізнес і забезпечити вкрай необхідний поштовх для економіки регіону;

– надходження в іноземній валюті: туризм може генерувати надходження в іноземній валюті через витрати іноземних відвідувачів на товари та послуги в регіоні. Це може допомогти стабілізувати місцеву валюту та стати джерелом доходу для уряду;

– диверсифікація економіки: якщо зруйнований війною регіон значною

мірою залежить від певної галузі, яка постраждала від конфлікту, наприклад, сільського господарства чи виробництва, туризм може забезпечити спосіб диверсифікувати економіку, створюючи більш стабільну економічну основу для регіону;

– розвиток інфраструктури: індустрія туризму також може стимулювати розвиток інфраструктури, такої як транспорт, розміщення та інші послуги. Це може допомогти покращити загальну інфраструктуру регіону, зробивши його більш привабливим для інвесторів і туристів;

– сприяння миру та стабільності: індустрія туризму може відігравати вирішальну роль у сприянні миру та стабільності в постраждалому регіоні. Сприяючи розвитку туризму, галузь може створити відчуття нормальності та допомогти відновити репутацію регіону як мирного та привабливого місця;

– збереження культурної спадщини: індустрія туризму також може допомогти зберегти культурну спадщину регіону. Туристи часто відвідують регіони, щоб відчувати місцеву культуру та традиції, і це може допомогти зберегти ці традиції та популяризувати самобутність регіону [14, 17] ;

– розбудова іміджу: успішний туризм може допомогти покращити імідж регіону, зруйнованого війною, і сприяти зусиллям з розбудови миру. Це може призвести до збільшення інвестицій та економічного розвитку, а також до покращення відносин із сусідніми країнами та міжнародним співтовариством.

Загалом туризм може надати зруйнованому війною регіону можливість відновити та відродити свою економіку, створити робочі місця та покращити якість життя місцевих жителів. Важко переоцінити важливість туризму для економіки постраждалого регіону під час війни. Ця галузь може створювати робочі місця, збільшувати доходи, диверсифікувати економіку, розвивати інфраструктуру, сприяти миру та стабільності і зберігати культурну спадщину. Інвестуючи в індустрію туризму, постраждалий регіон може почати процес відновлення та побудувати більш стабільне та процвітаюче майбутнє.

1.3. Методика досліджень туристичної діяльності в період воєнної ситуації в країні

Дослідження сучасного стану розвитку туризму в Україні базується на застосуванні системного підходу з використанням порівняльних, статистичних, аналітичних та інших методів. Вивчення туристичної діяльності під час воєнної ситуації в країні вимагає суворої та комплексної методики дослідження. Методики, які використовуються в таких дослідженнях, повинні включати як кількісні, так і якісні методи для забезпечити всебічного розуміння впливу війни на туризм.

Основні компоненти методики дослідження туристичної діяльності під час війни включають збір даних, кількісний та якісний аналіз, методи порівняння та спостереження, індукції та дедукції і лонгітюдний підхід для розуміння впливу війни на туризм.

Першим кроком у будь-якій методиці дослідження є збір даних, збирали дані з різних джерел, включаючи державну статистику, звіти індустрії туризму, хоча в період воєнної ситуації в країні основна частина інформації не відображається на її сайті, а більше можна отримати інформації на сайті Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ), новинні статті та результати соціологічних опитувань що проводиться соціологічною службою Центру Разумкова.

Однією з основних характеристик дослідження є аналіз впливу війни на туризм з позиції кількісних та якісних показників. Кількісні показники охоплюють зміни у відвідуваності туристів, обсязі витрат на туризм, кількості робочих місць в туристичній галузі, а також валовий внутрішній продукт (ВВП) країни [31].

Кількісний аналіз використано для визначення впливу війни на туристичну діяльність, включати такі показники, як кількість відвідувачів, тривалість їхнього перебування та кількість витрачених грошей. Також використано статистичний аналіз для визначити відмінностей в туристичній активності в довоєнний, воєнний, можливості в післявоєнний періоди.

Якісний аналіз забезпечує більш глибоке розуміння впливу війни на туристичну діяльність, включаючи інтерв'ю з туристами та опитування місцевими жителями та професіоналами індустрії туризму, дані дають уявлення про емоційний і психологічний вплив війни на туристів і місцеве населення. Якісні показники включають оцінку впливу війни на туристичну інфраструктуру, якість послуг, ступінь безпеки для туристів та інші фактори.

Методи аналізу даних доповнені методами візуалізації, такими як графіки та діаграми, для можливості проілюструвати ключові висновки дослідження. Методи аналізу даних також можна використовувати для виявлення прогалин у даних і створення нових дослідницьких питань для майбутніх досліджень. Результати дослідження можуть представлені в різних форматах, включаючи таблиці, рисунки, графіки та діаграми [13].

Порівняльний метод передбачає порівняння даних з різних регіонів або періодів часу для виявлення закономірностей і тенденцій. У контексті вивчення впливу війни на туризм включає порівняння поведінки туристів і галузевих тенденцій у регіонах, які зазнали конфліктів, з тими, які не зазнали конфліктів, або порівняння даних до і після конфлікту, щоб визначити зміни в моделях туризму. Використовуючи цей метод, можна визначити подібності та відмінності у впливі війни на туризм у різних регіонах або періодах часу.

Метод спостереження передбачає збір даних шляхом безпосереднього спостереження або через інтерв'ю та опитування осіб, які відчули на собі вплив війни на туризм. Цей метод надає уявлення про емоційний і психологічний вплив конфлікту на туристів і місцеве населення, а також про зміни в поведінці, такі як скасування запланованих поїздок або зміни в моделях подорожей. Методи спостереження допомагають дослідникам зрозуміти вплив конфлікту на конкретні сектори індустрії туризму, такі як готельний чи ресторанний бізнес та актуальність чи розвиток нових видів туризму.

Разом методи порівняння і спостереження забезпечують загальне розуміння впливу війни на туризм. Порівнюючи дані по регіонах або періодам часу та збираючи матеріали з перших джерел за допомогою спостережень та

інтерв'ю, можна визначити закономірності та тенденції впливу конфлікту на індустрію туризму та розробити стратегії пом'якшення негативних наслідків війни для туризму.

Метод індукції та дедукції використовували при дослідженні впливу війни на туризм також. Індукція передбачає збір даних і висновки з конкретних спостережень, тоді як дедукція передбачає початок із загального принципу та перевірку його за допомогою конкретних спостережень.

У контексті впливу війни на туризм метод індукції використовували для збору даних про вплив конфлікту на поведінку туристів, наприклад, зміни в моделях подорожей або скасування запланованих поїздок. Ми використовували ці дані, щоб зробити висновки про загальний вплив конфлікту на індустрію туризму. Наприклад, аналізуючи дані про прибуття туристів і рівень заповнюваності готелів до і після впровадження воєнного стану в Україні, можна визначити, чи мав конфлікт значний вплив на індустрію туризму в постраждалому регіоні [36].

З іншого боку, метод дедукції використовували для перевірки гіпотези або загального принципу. Наприклад, можна почати із загального принципу, що конфлікт і нестабільність негативно впливають на туризм, а потім перевірити цей принцип через конкретні спостереження в контексті конкретного конфлікту. Збираючи дані про вплив конфлікту на поведінку туристів, можна або підтвердити, або спростувати загальний принцип, що конфлікт і нестабільність негативно впливають на туризм.

І метод індукції, і метод дедукції є цінними інструментами у вивченні впливу війни на туризм і можуть допомогти нам отримати більш повне розуміння складних факторів, які сприяють змінам у поведінці туристів під час конфлікту.

Лонгітюдний підхід необхідний для розуміння впливу війни на туризм з часом, тобто до війни, в період та після її завершення. Це включає вивчення туристичної діяльності до, під час і після конфлікту, щоб визначити зміни в моделях туризму та фактори, які сприяють цим змінам.

Оцінка економічного впливу оцінює економічний вплив війни на туризм та туристичну індустрію. Це включає оцінку збитків, які понесла туристична індустрія, включаючи втрату робочих місць та зниження доходів.

Аналіз ефекту на імідж країни: можна проаналізувати, як війна впливає на імідж країни, можна дослідити, які наслідки має війна на репутацію країни та на її туристичний образ серед інших країн світу.

Аналіз соціальних наслідків: дослідження можуть проаналізувати соціальні наслідки війни на туризм, включаючи вплив на громадян України та усіх туристів. Це включає дослідження впливу війни на безпеку та комфорт туристів, що є досить важливим показником.

Міждисциплінарний підхід: вивчення туризму під час війни потребує мультидисциплінарного підходу, який базується на знаннях і досвіді з різних галузей, включаючи туризм, економіку, психологію, соціологію та політологію. Такий міждисциплінарний підхід дозволяє отримати всебічне розуміння складної природи туризму та впливу війни на галузь [34].

Підхід із змішаними методами поєднує в собі як кількісні, так і якісні методи для забезпечення повного розуміння впливу війни на туризм. Це включає використання статистичного аналізу для вимірювання економічного впливу війни на туризм, а також проведення інтерв'ю та опитувань для розуміння емоційного та психологічного впливу на туристів і місцевих жителів.

Вторинні джерела даних також використовувались для збору даних про вплив конфлікту на туристичну галузь в Україні, включати дані з урядових звітів, галузевої статистики та повідомлень ЗМІ. Вторинні джерела даних надають інформацію про більш широкий економічний і політичний контекст, у якому працює індустрія туризму, і можуть використовуватися для доповнення даних, зібраних за допомогою інших джерел.

Дослідження може ґрунтуватися на підході до конкретного випадку, зосереджуючись на конкретному регіоні чи місті в Україні, які постраждали від конфлікту. Підхід на основі тематичних досліджень може забезпечити поглиблений аналіз впливу конфлікту на індустрію туризму в конкретному

контексті та може дозволити детально вивчити проблеми та можливості для відновлення галузі в регіоні.

Дослідницький підхід можна розпочати з огляду літератури щодо існуючих досліджень впливу конфлікту на індустрію туризму, зосередивши увагу на відповідних тематичних дослідженнях з інших постраждалих від конфлікту регіонів. Це може забезпечити теоретичну основу для дослідження та визначити ключові дослідницькі питання, які необхідно розглянути [36].

Загалом комплексний науково-методологічний підхід до вивчення туризму під час війни ґрунтується на цілісному, міждисциплінарному та довгостроковому підході, який враховує етичні міркування вивчення впливу війни на туризм. Такий підхід забезпечує повне розуміння впливу війни на туризм і може стати основою для стратегій пом'якшення негативних наслідків конфлікту для галузі. Дослідження також може включати аналіз відносин між війною та іншими факторами, такими як політика, економіка та соціальні чинники. Наприклад, дослідження може вивчити, як впливає війна на зміну політики країни щодо туризму, якість життя місцевих жителів, економічну стабільність та інші аспекти.

Підсумовуючи, методики дослідження туристичної діяльності під час війни мають бути комплексними, суворими та чутливими до етичних питань. Використовуючи комбінацію кількісних і якісних методів, можна забезпечити повне розуміння впливу війни на туризм і визначити стратегії пом'якшення негативних наслідків конфлікту для галузі.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ТУРИСТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

2.1. Фактори впливу на розвиток або занепад туризму в постраждалому регіоні

Туристична індустрія світу через пандемію COVID-19 та вимушені епідеміологічні заходи, введені Всесвітньою організацією охорони здоров'я ще з 2019 року перебуває в глибокій економічній кризі. Туристично сфера усіх країн зазнала великих втрат і є однією із найбільш постраждалих секторів економіки в даний період. Згодом туристична діяльність почала відновлювати свою роботу, і уже у січні 2022 року туристичні компанії в повному об'ємі відновили свою роботу, оскільки кількість бажаючих відвідувачів на літній і весняний сезони почала зростати.

Фактично у цілому світі, як і в Україні спостерігається значне відновлення туристичних потоків порівняно з низькими рівнями початку 2021 року. Хоча це збільшення на фоні поганих показників не компенсує зазнаних втрат від впливу пандемії COVID-19. Прибуття туристів залишається на 36% у Європі і на 40% у Америці нижче рівня 2019 року, тобто до початку пандемії в обох регіонах відповідно [1]. Вторгнення росії в Україну посилює невизначеність у світовій економіці, підірвало довіру споживачів і Європи, щодо безпечного відпочинку та збільшило невизначеність щодо інвестицій та подальшого розвитку індустрії туризму.

Наприкінці 2021 року відбувались позитивні тенденції у відродженні туристичного бізнесу, оскільки приплив туристів в Україну досяг 3 млн. осіб [2]. Прибуток від туристичної сфери, знову почав зростати та набирати обертів після спалаху пандемії. Але згодом частину бронювань у туристичній сфері було скасовано на початку 2022 року, коли напруга між Україною та росією загострилася та було розпочато повномасштабне вторгнення країни-агресора. З початком повномасштабної війни туристична галузь опинилася в найгіршому стані за всю історію розвитку української туристичної індустрії [3].

Вплив конфлікту та військова агресія має значний і тривалий вплив на індустрію туризму в постраждалих регіонах. Дослідження зосереджені на впливі конфлікту на індустрію туризму, надаючи розуміння факторів, які сприяють зменшенню кількості туристів, втраті робочих місць, закриття туристичних підприємств, завдають шкоди туристичній інфраструктурі, економіці та загальному розвитку країни. Також виникають проблеми з безпекою, виникають обмеження на подорожі, оскільки відбуваються руйнування туристичної інфраструктури, що є одним з головних факторів, що сприяють занепаду. Занепокоєння щодо безпеки відвідувачів у постраждалих регіонах породив занепокоєння туристів, що призвело до зменшення кількості міжнародних відвідувачів у цілій країні [27].

Загалом у період воєнного стану через посилення заходів безпеки та обмеження пересування можуть постраждати об'єкти туризму та відпочинку. Робота цих об'єктів може бути обмежена або призупинена, і відвідувачі можуть зіткнутися з труднощами. Особливості відпочинку та роботи туристичних об'єктів у різних регіонах України в період дії воєнного стану залежить від конкретних обставин оголошення воєнного стану та ступеня його впливу на регіон [26, 28].

У даній ситуації внутрішній туризм має свої особливості з точки зору певних дозволів та обмежень щодо відпочинку та подорожей, запроваджених під час війни у відносно безпечних західних і центральних областях, які потрібно враховувати туристичним компаніям при створенні та організації екскурсій та подорожей.

Формування та організація маршрутів та подорожей з урахуванням розташування бомбосховищ поблизу. Туроператорам та гідам, які створюють туристичні маршрути, варто розглянути можливість надання туристам притулків у разі повітряної тривоги.

При плануванні екскурсійної поїздки або походу з тривалим маршрутом в Україні варто враховувати час, оскільки в на сьогоднішній день діє комендантська година. Для забезпечення правопорядку в умовах воєнного

стану в усіх областях України введено комендантську годину. Як правило, з 23:00 до 5:00:00. Тому цю вимогу слід враховувати при плануванні відпустки та відвідування певних місць. Зазначимо, що кожен регіон та область має свої особливості туристичної діяльності своєї території в період воєнного стану, в більшості випадків це пов'язано з певними обмеженнями, які діють для окремих регіонів (табл. 2.1.).

Таблиця 2.1. – Особливості відпочинку та роботи туристичних об'єктів у різних областях України

Область	Особливості
Київ, Київська, Черкаська, Полтавська, Волинська області	Заборонено відвідування зелених зон та лісів, які розташовані поза межами житлових масивів, дозволено відпочинок біля водойм, перелік який визначений військовою адміністрацією
Львівська область	Дозволено відвідувати ліси, але заборонено пересуватися по них на транспорті. Виключенням є випадки, коли через ліс пролягає транзитний шлях або людина пересувається на велосипеді. Дозволено відпочивати біля водойм, перелік яких встановлений військовою адміністрацією
Закарпатська область	Дозволено відвідувати ліси, за виключенням частини Карпатського біосферного заповідника та Ужанського національного парку, заборонені польоти на одномоторних літаках
Івано-Франківська область	Дозволено відвідувати ліси та гори, заборонено пересуватися по них на джипах, квадроциклах, баггі та мотоциклах. Дана заборона поширюється на курорт Буковель
Тернопільська область	Дозволено відвідувати ліси, однак заборонено розпалювати багаття. Всі туристичні об'єкти працюють в звичному режимі
Вінницька область	Заборонено відвідування лісів, дозволена туристична діяльність біля водойм, крім тих місць, які знаходяться неподалік об'єктів інфраструктури
Рівненська область	Дозволено відвідувати ліси, збирати гриби та ягоди, крім територій, які знаходяться в північній частині
Житомирська область	Дозволено відвідувати ліси, збирати гриби та ягоди, крім територій, що розташовані за 20 км від кордону з Білоруссю. Дозволено працювати тим закладам культури, які мають обладнані укриття
Хмельницька область	Дозволено відвідувати ліси з певними обмеженнями. Туристичні об'єкти працюють в звичному режимі
Чернівецька область	Дозволено відвідувати ліси. Туристичні об'єкти працюють в звичному режимі
Миколаївська область	Дозволено відвідувати визначені військовою адміністрацією лісові урочища з деякими обмеженнями

Джерело: [6]

Значної уваги варто приділити маркетинговим стратегіям, політичним втручанням та розвитку інфраструктури для підтримки та відновлення індустрії туризму в регіонах, постраждалих від військової агресії. Ці дослідження дають важливу інформацію про потенційні стратегії пом'якшення негативних наслідків конфлікту для індустрії туризму. Вплив війни на індустрію туризму може бути значним, із великим зниженням кількості туристів, доходів і втратою робочих місць у постраждалих регіонах, економічними труднощами для місцевого бізнесу, а також завдано значної шкоди туристичній інфраструктурі (включаючи дороги та транспортні засоби, ускладнений доступ туристів до певних регіонів та подорожі в них), пам'яткам архітектури, природним рекреаційним ресурсам та ін.

Основні фактори впливу військової агресії на туристичну діяльність в постраждалих регіонах (Рис 2.1):

Рис. 2.1. – Основні фактори впливу військової агресії на туристичну діяльність в постраждалих регіонах України

Джерело: власна розробка автора

- пам'ятки: агресор пошкодив або знищив багато туристичних пам'яток, включаючи історичні пам'ятки, пам'ятки культури та природні заповідники, зробивши регіони України менш привабливими для туристів. Відбудова інфраструктури та пам'яток буде важливою для відновлення та зростання туристичної галузі у всіх регіонах країни;
- політична стабільність: політична нестабільність у регіоні також стримує туристів від відвідування, оскільки вони стурбовані своєю безпекою та стабільністю регіонів;
- економічні умови: економічні умови в регіоні, включаючи високий рівень безробіття та низький рівень доходів, ускладнили місцевим підприємствам інвестувати в індустрію туризму та пропонувати високоякісні послуги туристам у сфері обслуговування;
- маркетинг і промоція: відсутність маркетингу та промоції регіонів та цілої країни як туристичного напрямку сприяє зменшенню кількості відвідувачів, особливо іноземних;
- сезонність: сезонність індустрії туризму, коли багато туристів віддають перевагу відвідуванням у літні місяці, також сприяла зменшенню кількості відвідувачів, оскільки конфлікт ускладнив відвідування туристів у пік сезонного попиту;
- якість: зниження якості туристичних послуг є ще одним фактором, який сприяє спаду туризму. Багато готелів та інших туристичних підприємств закрилися або скоротили свою діяльність через падіння попиту. Це призвело до зниження якості послуг, що пропонуються туристам, що ще більше стримує туристів від відвідування регіону. Покращення якості туристичних послуг буде важливим для залучення більшої кількості відвідувачів у регіони країни;
- проблеми безпеки: туристи стурбовані своєю безпекою в регіоні через триваючий конфлікт, який змусив багато країн видавати туристичні рекомендації, застерігаючи своїх громадян від поїздок до постраждалих регіонів. Вирішення цих проблем безпеки буде мати вирішальне значення для відновлення індустрії туризму в регіоні [29, 30, 33].

Загалом ці фактори сприяють занепаду туризму як в постраждалих регіонах України, та і в цілій державі. Усунення цих факторів матиме вирішальне значення для відновлення та зростання індустрії туризму як в постраждалих регіонах так і в країні загалом [31, 32].

Загалом вирішення проблем безпеки туристів, відбудова інфраструктури та атракціонів, покращення якості туристичних послуг, а також посилення маркетингових і рекламних зусиль будуть мати вирішальне значення для відновлення та зростання туристичної галузі в постраждалих регіонах України. Інвестиції в індустрію туризму не тільки сприятимуть підтримці місцевої економіки, але й сприятимуть загальному процесу розбудови миру в регіонах шляхом сприяння культурному обміну та розвитку взаєморозуміння та спілкування між різними громадами.

2.2. Аналіз впливу воєнних дій на туристичну індустрію

Поточний стан індустрії туризму в постраждалому регіоні України можна охарактеризувати значним зниженням кількості туристів і доходів після початку повномасштабного вторгнення країни-агресора. Конфлікт негативно вплинув на індустрію туризму в Україні, особливо в східних регіонах, які найбільше постраждали. Зменшення кількості туристів і доходів мало значний вплив на індустрію туризму в постраждалому регіоні України. Багато готелів та інших туристичних підприємств закрилися або скоротили свою діяльність через падіння попиту. Це призвело до втрати роботи та економічних труднощів для багатьох людей у постраждалих регіонах.

Великих втрат туристична індустрія України, особливо у східних областях почала зазнавати ще з 2014 року, коли почалась російська окупація Кримського півострова, який користувався великою популярністю серед туристів як внутрішні, так і закордонних відвідувачів. За даними Державної служби статистики України, кількість міжнародних туристичних прибутків в Україну скоротилася з 14,2 млн у 2013 році до 9,9 млн у 2016 році, тобто на 30%. Дохід від індустрії туризму також скоротився з 1,8 мільярда доларів у

2013 році до 1,2 мільярда доларів у 2016 році, що на 33%. Незважаючи на ці виклики, в останні роки в туристичній галузі в Україні спостерігались певні показники відновлення туристичної діяльності. У 2019 році кількість міжнародних туристів зросла до 13,4 мільйона, а доходи, отримані туристичною галуззю, зросли до 2,6 мільярда доларів у тому ж році. Проте пандемія COVID-19 з того часу мала значний вплив на туристичну індустрію в усьому світі, включно з Україною і це негативно вплинуло на відновлення туристичної галузі загалом [7].

Кількість відвідувачів до нашої столиці за 2022 рік дуже зменшився, оскільки до лютого 2022 року стабільно зростала чисельність іноземних та вітчизняних туристів. Причиною є агресія росії проти України, оскільки чисельність іноземних туристів, що відвідали столицю міста Київ скоротилася у 3 рази, а це близько 300 тисяч осіб у I півріччі у 2021 року, а у I півріччі 2022 року чисельність іноземних відвідувачів знизилась до 98 тисяч осіб. За даними дослідженнями іноземними туристами нашої столиці на протязі останніх років були громадяни таких країн, як Туреччина, США, Ізраїль, Польща, Німеччина, Індія, Азербайджан, Франція та Італія, а це близько 60% від загальної кількості іноземних відвідувачів, які побували у Києві з туристичною метою.

Значно скорочуються надходження коштів до місцевих бюджетів від туристичної сфери. У I півріччі 2022 року бюджет столиці Київ отримав 24,1 мільйона гривень туристичного збору, а у I півріччі 2021 році дана цифра становила 76 мільйонів гривень, а це значно більше, ніж з початком повномасштабного вторгнення країни-агресора. Станом на 27.09.2022 року бюджет столиці становить 30,5 мільйона гривень, що і показує дуже низькі показники по надходженнях до місцевого бюджету [4].

За підрахунками Державного агентства розвитку туризму визначено, скільки недоотримав податків державний бюджет України від туристичної галузі через війну. За 2022 рік за туристичну галузь в Україні податків сплачено 1 млрд 551 млн 182 тис. грн, що є менше на 31% ніж у 2021 році, коли до бюджету надійшло 2 млрд 231 млн 860 тис. грн. Загальна кількість платників

податків, що працюють у туристичній сфері за рік скоротилася на 17%.

Відповідно ми бачимо, що надходження податків від класифікованих видів туристичної діяльності у 2022 році зменшилося практично за всіма видами туристичного бізнесу. Єдиним виключенням стали об'єкти діяльності інших засобів тимчасового розміщування, оскільки тільки їхня кількість зросла на 45,9%. За всіма іншими об'єктами класифікації у туристичній сфері показники до 2022 року по відношенні до 2021 року зменшилися відповідно на 26,7-57% (табл. 2.2.).

Таблиця 2.2. – Надходження податків від туристичної галузі в Україні за 2022 р.

Об'єкти оподаткування*	Надходження податків за 2022 р., тис. грн	Надходження податків в 2022 р. порівняно з 2021р., %
Діяльність готелів і подібних засобів тимчасового розміщення	898 381,44	-30,3
Діяльність туристичних агентств	204 795,22	-26,7
Діяльність туристичних операторів	167 858,10	-35,2
Діяльність засобів розміщування на період відпустки та іншого тимчасового проживання	141 163,66	-57
Діяльність інших засобів тимчасового розміщування	137 394,00	+45,9

Примітка* – КВЕД (класифікація видів економічної діяльності) галузей туризму

Джерело: сформовано автором на основі даних ДАРТ [10].

Значна частина надходжень до держбюджету за 2022 рік сплачена готелями та подібними засобами тимчасового розміщення складала 898 млн грн. Хоча ця сума все ж таки на 30% менша ніж у 2021 році. В той час до бюджету країни надійшов 1 млрд 288 млн грн. Зафіксовано приріст сплаченого податку на 46% від діяльності гуртожитків та пансіонатів, що використовували для тимчасового прихистку для людей, які вимушено покинули свої домівки

через війну. Частка податкових надходжень до державного бюджету від діяльності дитячих таборів відпочинку, турбаз та кемпінгів зменшилася на 57% - сплачено 141 млн грн податку у 2022 році проти 328 млн грн за 2021 року.

Від діяльності туристичних операторів податки до державного бюджету зменшилися на 35%, які сплачено у держбюджет у 2022 році у обсязі 167 мільйона 858 тис. грн, тоді як у 2021 році їх сума складала 259 млн 5 тис грн.

Доходи від діяльності туристичних агентств, які сплатили до держбюджету 2022 року 204 млн 795 тис. грн податків також зменшилися на 27% від, оскільки у 2021 році казну держави вони поповнили сумою 279 млн 265 тис. грн. (Рис 2.2.).

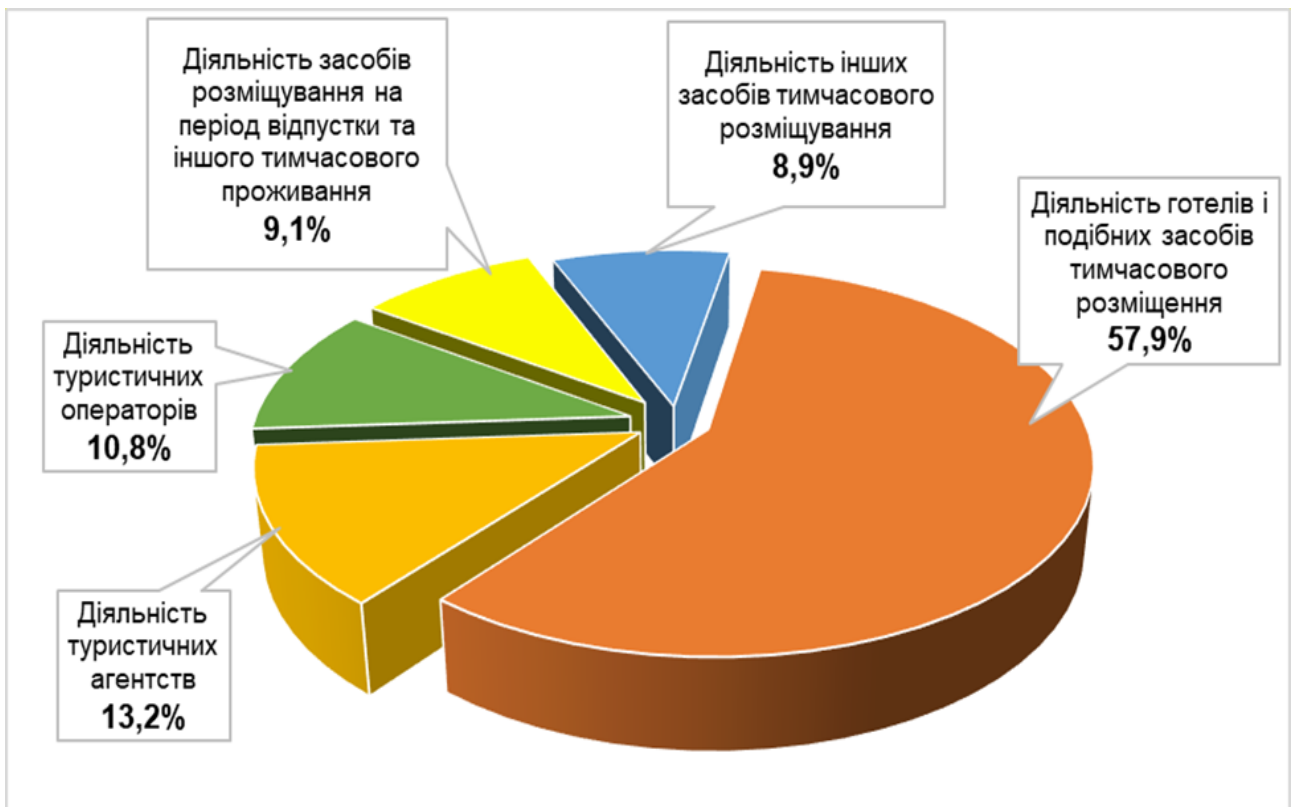

Рис. 2.2. – Відсоткова частка надходжень до державного бюджету

України кожного КВЕД у галузі туризму

Джерело: сформовано автором на основі даних ДАРТ [10]

Збільшення розміру сплаченого податку у 2022 році по відношенні до 2021 року показали Львівська (273 млн проти 215 млн), Київська (164 млн –

проти майже 125 млн), Івано-Франківська (159 млн – проти майже 131 млн), області. Зменшення податкових надходжень зафіксовано у Києві та Одеській області, у Одесі зменшилося на 58%, а у м. Київ – на 46%.

Голова Державного агентства розвитку туризму Мар'яна Олесків наголосила, «Що туристична галузь України працює, однак потребує підтримки від українців. Сплачуючи податки, ми фінансуємо нашу економіку лівовою часткою доходів якої йде на оборону та армію та допомогу ЗСУ».

За період воєнного стану за 2022 рік сума туристичного збору склала 178 млн 948 тис. грн, що значно менше (на 24%) в порівнянні з 2021 роком, оскільки тоді сума туристичного збору становила 235 млн 461 тис. грн. (табл. 2.3.)

Таблиця 2.3. – Туристичний збір в 14 областях України за 2022 рік, які перебували або перебувають в зоні бойових дій та тимчасово окуповані

Область, місто	Туристичний збір за 2022 р., грн	Зменшення надходження від туристичного збору в 2022 р. порівняно з 2021 р., %
Херсонська	314 тис	-95
Луганська	418 тис	-80
Сумська	586 тис	-58
Донецька	686 тис	-83
Миколаївська	789 тис	-90
Чернігівська	1 млн 061 тис	-53
Житомирська	1 млн 709 тис	-24
Запорізька	1 млн 971 тис	-78
Харківська	3 млн 372 тис	-61
Одеська	5 млн 372 тис	-80
Київська	8 млн 727 тис	-43
Дніпропетровська	9 млн 95 тис	-15
Рівненська	1 млн 256 тис	-14
м. Київ	31 млн 474 тис	-54

Джерело: сформовано автором на основі даних ДАРТ [10]

Зменшення доходів від туристичного збору зафіксовано в 14 областях України. Це в основному області, які перебували або в даний час перебувають в зоні бойових дій та тимчасово окуповані. Для прикладу у Херсонській області сума туристичного збору скоротилася на 95%, у Миколаївській – на 90%, у Донецькій – на 83%, у Луганській – на 80%. Також значний спад відбувся в Одеській (80%), Запорізькій (78%), Харківській (61%), Сумській (58%), м. Київ (54%), Чернігівській (53%), Київській (43%) та Житомирській (24%) областях. У Дніпропетровській та Рівненській областях доходи від туристичного збору зменшились на 15%.

Лідером серед областей України по кількості туристичного збору у 2022 році стала Львівщина – 41 млн 430 тис. грн., показавши приріст 79% в порівнянні з 2021 роком. Столиця, збільшила свій бюджет на 31 млн 474 тис. грн, хоча в порівнянні з 2021 роком ця сума була менша у удвічі. Також серед лідерів по сплаті туристичного збору є області Закарпатська – 19 млн 471 тис. грн Івано-Франківська – 17 млн 956 тис. грн та Черкаська – 12 млн 555 тис. грн.

Військові дії мають значний негативний вплив на індустрію туризму регіонів та цілої країни. Причини щодо військових дій та їх вплив на туризм є занепокоєння щодо безпеки; зменшення попиту; пошкодження інфраструктури; втрата робочих місць та негативний імідж, а це все маж вагомий вплив на розвиток туристичної діяльності в Україні.

Загалом, вплив військових дій на індустрію туризму є дуже серйозним та передбачає серйозні втрати у туристичній та інших сферах, і наслідки можна відчувати протягом багатьох років після закінчення військових дій.

2.3. Вплив війни на стан охорони навколишнього середовища

Повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого вже завдало та продовжує завдавати величезної шкоди людям та інфраструктурі населених пунктів, де тривають бойові дії та території цілої країни. Але війна впливає і на природне навколишнє середовище.

Зараз навіть неможливо повністю оцінити вплив війни на довкілля через

брак точної інформації. Причин цьому дві. Насамперед, навіть збирати ці дані небезпечно для фахівців, оскільки тривають активні бойові дії. По-друге, не вся інформація може бути озвучена публічно з тактичною метою.

Проте точно зрозуміло: чим довше триває війна, тим більше шкоди вона завдасть довкіллю, і тим більше наслідків ми матимемо в майбутньому. Це підтвердилося, хоч і в меншому масштабі, на початку цієї війни, 8 років тому, коли росія загарбала Крим і частини Донеччини та Луганщини. Як безпосередньо бойові дії, так і дії окупаційної адміністрації вплинули на навколишнє середовище цих регіонів. За тим, як саме — можна спробувати спрогнозувати наслідки теперішнього повномасштабного вторгнення [34].

У перші дні повномасштабного вторгнення російські війська рухалися в межах наявної інфраструктури. Військові дії затягнулися — і тому росіяни змінюють тактику та готуються до тривалих протистоянь. Для цього вони формують бази та фортифікаційні споруди. Це означає, що вони просуваються вглиб природних територій: займають ліси та території природно-заповідного фонду. Рух важкої техніки, будівництво фортифікаційних споруд і бойові дії пошкоджують ґрунтовий покрив. Це призводить до деградації рослинного покриву та посилює вітрову та водну ерозії.

За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, за попередніми підрахунками, станом на 1 березня 2022 року агресор веде бойові дії на території 900 об'єктів природно-заповідного фонду площею 12406,6 км² що становить близько третини площі природно-заповідного фонду України [33, 35].

Під загрозою знищення перебувають близько 200 територій Смарагдової долини площею 2,9 млн га. Смарагдова долина – це мережа природоохоронних територій, створена задля збереження видів та оселищ, які потребують охорони на загальноєвропейському рівні, але розташовані в країнах, які не є членами ЄС. Усе це середовища існування для тисяч видів рослин і тварин. Ці території мають важливу роль для захисту біорізноманіття та збереження клімату. Арعали деяких рідкісних і ендемічних видів і оселищ опинилися в зоні

активних бойових дій, що загрожує їхньому існуванню, наприклад це цілинні нерозорані степи, крейдяні схили на Донеччині, приморські оселища у південних областях, болота на півночі.

Унаслідок бойових дій частина лісів у Київській, Чернігівській, Сумській, Луганській, Донецькій та Херсонській областях наразі перебуває під контролем окупантів. Оцінити збитки майну та лісовому господарству поки неможливо. У лісах уже є велика кількість ракет, що впали, а також нерозірваних боєприпасів. Як показує практика та регулярні зведення того ж ДСНС із інформацією про випадково знайдені авіабомби часів Другої світової, це становитиме потенційну небезпеку для людей протягом багатьох десятиліть.

Також російські війська, знищуючи наші ліси, використовують деревину для будівництва фортифікаційних споруд, прокладання інфраструктури, обігріву та приготування їжі. Бойові дії порушують спокій диких тварин, вони або гинуть, або намагаються втекти з гарячих точок. Якщо бойові дії будуть тривати до кінця весни, є великий ризик для виведення потомства багатьох птахів і ссавців. Більшість птахів у цей час виводять своє потомство, тому їм потрібен спокій. Також із квітня по червень відбувається отелення лосів, а бойові дії ставлять під загрозу успішність цього процесу та виживання новонароджених лосенят. В Україні лось є рідкісним видом та внесений до Червоної книги [36].

Крізь Україну проходять три основні міграційні шляхи птахів: Азово-Чорноморський широтний (південний коридор) – із найбільшою концентрацією перелітних птахів в Україні; Поліський широтний (північний коридор) – уздовж лісової смуги Полісся і на півночі Лісостепу; та Дніпровський меридіанний міграційний шлях, який проходить уздовж річища Дніпра та його притоки Десни. Цей шлях особливо використовують водоплавні та прибережні птахи – гуси, качки, гагари, кулики, мартини, крячки та інші.

На водоймах зупиняються великі зграї гусей, качок, лебеді, мартини, крячки, на луках і болотах – журавлі, кулики та інші, на деревах і кущах – багато видів горобцеподібних птахів: зяблики, дрозди, вівсянки, шпаки, вільшанки, вівчарики, кропив'янки, мухоловки. Місця зупинок дуже важливі для

харчування та відпочинку мігрувальних птахів, тому вони потребують охорони.

Більша частина міграційних коридорів зараз проходить над зоною бойових дій. Усе це може стати причиною неспокою птахів, їх виснаження через зміну маршрутів чи відсутності можливості відпочити, та потрапляння під обстріли. З настанням весни починається пожежонебезпечний період і зростає ризик виникнення пожеж в екосистемах унаслідок обстрілів. Після сходження снігу торішня трава підсихає, внаслідок чого може швидко спалахнути. В сухих умовах пожежі поширюються моментально та на великі площі. На територіях, окупованих російськими військами, служби ДСНС не зможуть працювати та проводити ліквідацію загорянь. Також сприятливі умови для поширення пожеж у монокультурних соснових насадженнях на півночі та сході України [35, 37].

Крім лісів, на півночі країни, де ведуться активні бойові дії, поширені болотні екосистеми і торфовища. Велика частина торфовищ України є осушеною, а отже – на них є сприятливі умови для виникнення торфових пожеж. Такі пожежі важко погасити і, у звичайний час, тому продовження бойових дій на території північних областей матиме важкі наслідки як для довкілля, так і для здоров'я людей. Під час горіння торфовищ в повітря виділяються такі токсичні речовини, як оксид і діоксид вуглецю, дрібнодисперсний пил із діаметром часток 2,5 мікрони, летючо-органічні сполуки, до складу яких входить акролеїн, формальдегід.

За даними Міністерства оборони, за 20 днів військового вторгнення росії на територію України було запущено близько 900 ракет різного калібру та типу. Ворог атакує як цивільні об'єкти, так і військову інфраструктуру – аеропорти, сховища боєприпасів у Краснополлі, Кривому Розі, Дніпрі та Житомирі, аеродроми та їх паливні цистерни в Гостомелі, Чугуєві, Чорнобаївці, Мелітополі, Івано-Франківську, Миколаєві, також військово-морські об'єкти. Проте переважна більшість обстрілів припадає на населені пункти та об'єкти промисловості в них. Під час детонації ракет та артилерійських снарядів утворюється низка хімічних сполук: чадний газ (CO), вуглекислий газ (CO₂), водяна пара (H₂O), бурий газ (NO), закис азоту (N₂O), діоксид азоту (NO₂),

формальдегід (CH_2O), пари ціанистої кислоти (HCN), азот (N_2), а також велика кількість токсичної органіки, окислюються навколишні ґрунти, деревина, дернина, конструкції [38].

Під час вибуху всі речовини проходять повне окиснення, а продукти хімічної реакції вивільняються в атмосферу. Основні з них – вуглекислий газ і водяна пара — не є токсичними, а шкідливі в контексті зміни клімату, оскільки обидва є парниковими газами. В атмосфері оксиди сірки та азоту можуть спричинити кислотні дощі, які змінюють рН ґрунту та викликають опіки рослин, до яких особливо чутливі хвойні. Кислотні дощі мають негативний вплив і на організм людини, інших ссавців та птахів, впливаючи на стан слизових тканин та органів дихання.

Металеві уламки снарядів, що потрапляють у навколишнє середовище, також не є безпечними та цілковито інертними. Чавун із домішками сталі є найбільш поширеним матеріалом для виробництва оболонки боєприпасів та містить у своєму складі не тільки стандартні залізо та вуглець, а й сірку та мідь. Ці речовини потрапляють до ґрунту і можуть мігрувати до ґрунтових вод і в результаті потрапляти до харчових ланцюгів, впливаючи і на тварин, і на людей. У менших масштабах (але з більшою різноманітністю впливів) джерелом забруднення є також згорілі танки, транспортні засоби, збиті літаки та інші залишки бойових дій[41].

Російські війська атакують портову інфраструктуру вздовж узбережжя Чорного та Азовського морів і кораблі на якірних стоянках, що призводить до забруднення вод і поширення отруйних речовин у море. Нафтопродукти негативно впливають на морські біоценози, формуючи плівки на поверхні води, що порушує обмін енергією, теплом, вологою та газами між морем і атмосферою. Крім того, вони напряму впливають на фізико-хімічні та гідрологічні умови, викликають загибель риби, морських птахів і мікроорганізмів. Усі компоненти нафти токсичні для морських організмів. У нафти є ще одна побічна властивість. Її вуглеводні здатні розчиняти низку інших забруднюючих речовин, таких як пестициди, важкі метали, які разом із

нафтою концентруються в приповерхньому шарі та ще більше отруюють його.

Забруднення ґрунтів паливно-мастильними матеріалами та іншими нафтопродуктами відбувається унаслідок руху та пошкоджень сухопутної військової техніки. У ґрунтах, просочених паливно-мастильними матеріалами, знижується водопроникність, витісняється кисень, порушуються біохімічні та мікробіологічні процеси. Внаслідок цього погіршується водний, повітряний режими та колообіг поживних речовин, порушується кореневе живлення рослин, гальмується їх ріст і розвиток, що спричиняє загибель.

Обстріли об'єктів промисловості та інфраструктури призводять до пожеж, які спричиняють додаткове забруднення повітря, ґрунту та води. Продукти горіння, які потрапляють, у повітря складаються з токсичних газів і твердих частинок. На цих об'єктах також буде значне забруднення ґрунту та води. Там, де були проведені заходи з гасіння пожежі, забруднення можуть включати залишки протипожежної піни. Ризики, пов'язані з пошкодженням комунікацій, підприємств та інших об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, мають особливе значення, адже в умовах відсутності контролю й можливостей ліквідації негативних наслідків ці явища потенційно збільшують масштаби негативного впливу.

27 лютого 2022 року російські військові вразили балістичною ракетою нафтобазу у Васильківському районі Київської області. Унаслідок ракетного удару виникла пожежа. На території нафтобази поблизу села Крячки загорілися 10 цистерн по 2000 м³ бензину та дизельного палива. Подібні випадки сталися в Охтирці, Луганську, Чернігові, Житомирі, Черняхіві [40].

3 березня 2022 року в селі Чайки під Києвом снаряд влучив у склад з пінополіуретаном, через що на складі та в прилеглій до нього офісній будівлі сталася пожежа. Продукти горіння пінополіуретану спричиняють як отруєння тварин та людей, так і сприяють появі кислотних дощів. Небезпека кислотних дощів у тому, що вони спричиняють опіки рослин. Це призводить до зменшення біомаси у сільськогосподарських культур, а також до ослаблення диких рослин та лісових культур. Ослаблені ліси можуть швидко вражатися

шкідниками, що у свою чергу сприяє зростанню кількості мертвої деревини лісу та поширенню пожеж в екосистемах.

Пошкодження комунальних комунікацій призводить до забруднення органічними речовинами води. 14 березня відбувся обстріл очисних споруд Василівського експлуатаційного цеху водопостачання та водовідведення (с. Верхня Криниця, Запорізька область). Через це зруйновано будівлю каналізаційної насосної станції №1, що подає стічні води міста Василівка на очисні споруди. Зворотні води з міста зараз потрапляють до Дніпра без будь-якого очищення. Неочищені скиди містять велику кількість органічних речовин, яйця гельмінтів, патогенні бактерії, сульфати, хлориди. Таке забруднення може призвести до великих масштабів цвітіння води в Дніпрі та Чорному морі з настанням теплішої погоди [39, 42].

Після війни ми будемо пожинати плоди бойових дій – руйнування екосистем, забруднення ґрунтів, зменшення біорізноманіття, зростання кількості шкідників у лісах. Крім того, відбудова країни потребуватиме значної кількості природних ресурсів. Також є ризик невиконання Україною вже поставлених кліматичних цілей, адже війна – це внесок у зміну клімату, а відновлення країни неминуче буде супроводжуватись значними викидами парникових газів.

Оскільки очікується значне хімічне забруднення ґрунтів та вод, важливо після війни подбати про ефективну систему моніторингу стану довкілля. Як б дозволила зафіксувати реальний об'єм завданої шкоди довкіллю та дозволила вжити найефективніших заходів, щоб уникнути подальшого погіршення ситуації та щоб відновити екосистеми до безпечного стану — і для людини, і для дикої природи.

Також важливо, щоб план відновлення України включав заходи з відновлення та збереження екосистем, а до планів із відбудови населених пунктів включати природорієнтовані рішення та заходи з адаптації до зміни клімату.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

3.1. Програмні моделі розвитку туристичного бізнесу у післявоєнний період

Введення воєнного стану має значний вплив на індустрію туризму, оскільки туристи можуть сприймати постраждалий регіон як небезпечний і вирішити скасувати або відкласти свої плани подорожей чи екскурсій. Проте зі скасуванням воєнного стану у туристичній індустрії є можливості для відновлення та навіть процвітання.

Війна в Україні має значно руйнівний вплив на індустрію туризму, оскільки вона пошкоджує інфраструктуру, перериває подорожі у зв'язку з загрозою життю та небезпечними місцями, створюючи проблеми з безпекою туристів. Однак існують програмні моделі розвитку туристичного бізнесу після війни, які можуть допомогти підтримати відновлення та зростання туристичної галузі.

Розвиток інфраструктури є однією з ключових програмних моделей розвитку туристичного бізнесу після війни і потребуватиме великих капіталовкладень. Відновлення інфраструктури передбачатиме ремонт та будівництво доріг, аеропортів і інших транспортних об'єктів, а також відновлення основних комунікацій, таких як електроенергія та водопостачання. Розвиток інфраструктури має важливе значення для відновлення індустрії туризму після війни, оскільки це дасть можливість туристам подорожувати в постраждалі регіони та всередині них. Розвиток інфраструктури також сприятиме створенні робочих місць та економічним можливостям розвитку для місцевих громад [45].

Культурно-історичний туризм також можна вважати однією з програмних моделей розвитку туристичного бізнесу після війни. Культурно-історичний туризм передбачає популяризацію та збереження унікальних культурних та історичних місць і подій у постраждалих регіонах України. Культурний туризм

допоможе залучити туристів до постраждалих регіонів, а також надати економічні можливості для місцевих громад через розвиток туристичної сфери у певному регіоні, реалізації продуктів та послуг культурного-історичного туризму. Це може включати екскурсії, культурні фестивалі та освітні програми, які популяризують історію та культуру певних регіонів, а в нашій країні кожен регіон має свої особливі цікаві історико-культурні особливості.

Громадський туризм є ще однією програмною моделлю для розвитку туристичного бізнесу після війни. Він передбачає участь місцевих громад у туристичній індустрії, зосереджуючись на сталих та відповідальних практиках туризму. Громадський туризм може допомогти підтримати відновлення індустрії туризму після війни, надаючи можливість місцевим громадам розвивати та продавати власні туристичні продукти та послуги. Це може включати проживання в сім'ї, місцеві екскурсії та культурні заходи, які надають туристам справжні та захоплюючі враження [46].

Ефективний маркетинг і просування також можуть бути важливою складовою розвитку туристичного бізнесу після війни. Маркетингові та рекламні кампанії допоможуть змінити сприйняття регіону як небезпечного чи пошкодженого, а також можуть залучити до регіону туристів. Маркетинг і просування можна здійснювати за допомогою різноманітних каналів, включаючи соціальні мережі, онлайн-рекламу та цільові кампанії для певних демографічних груп. Ефективний маркетинг і просування можуть допомогти підтримати відновлення та зростання індустрії туризму після війни, залучаючи туристів і створюючи дохід для місцевого бізнесу.

Хоча правдою є те, що військовий стан негативно впливає на туризм, але є докази того, що інтерес до постконфліктного туризму з часом зростатиме. Частково це пов'язано з тим, що туристи часто цікавляться місцями, які пережили конфлікт та військові вторгнення, і прагнуть дізнатися про історію та культуру цих регіонів. Крім того, постконфліктний туризм можна розглядати як форму «темного туризму», який передбачає відвідування місць, пов'язаних зі смертю, трагедією та стражданням в даній ситуації як мирних громадян та

дітей, так і наших захисників, які віддали своє життя за рідну землю. Зі скасуванням воєнного стану у індустрії туризму може з'явитися можливість отримати вигоду з підвищення інтересу до постконфліктного туризму. Рекламуючи регіон як місце, що має історичне та культурне значення, і висвітлюючи кроки, вжиті для відновлення безпеки та стабільності, туристичні оператори можуть залучити відвідувачів, які зацікавлені дізнатися про минуле та сьогодення постраждалих від воєнної агресії регіонів [47].

Під час конфлікту та нестабільності інвестиції в інфраструктуру та розвиток часто відходять на другий план, а не для більш нагальних проблем, таких як безпека та гуманітарна допомога. Проте зі скасуванням воєнного стану для індустрії туризму можуть з'явитися можливості отримати вигоду від збільшення інвестицій в інфраструктуру та загальний розвиток окремих постраждалих регіонів та цілої країни. Уряди та приватні інвестори можуть виявити більше бажання інвестувати в регіон після скасування воєнного стану, оскільки стабільність і безпека стануть більш впевненими. Це призведе до розвитку нових туристичних атракцій, покращення транспортної інфраструктури та модернізації існуючих готелів і курортів. Ці збільшені інвестиції в інфраструктуру та розвиток допоможуть залучити більше туристів до регіону та підтримати зростання індустрії туризму [43].

Державно-приватні партнерства (ДПП) можуть бути ефективними моделями для розвитку туристичного бізнесу після війни. ДПП передбачають співпрацю між урядовими установами, приватними підприємствами та місцевими громадами для підтримки відновлення та зростання індустрії туризму. Через ДПП державні установи можуть надавати фінансування та ресурси для підтримки відновлення пошкодженої інфраструктури, тоді як приватні підприємства можуть інвестувати в нові туристичні продукти та послуги. Місцеві громади також можуть зіграти певну роль у процесі відновлення, надаючи внесок у розробку нових туристичних продуктів і послуг, а також рекламуючи регіон серед внутрішніх та іноземних туристів [44, 48].

Важливу увагу слід звернути на розвиток потенціалу та програми

навчання, оскільки вони також можуть бути ефективними моделями для розвитку туристичного бізнесу після воєнної ситуації. Ці програми передбачають навчання та освіту місцевих громад і туристичних операторів, зосереджуючись на розвитку навичок і знань, необхідних для підтримки зростання індустрії туризму.

Розвиток потенціалу та програми навчання можуть допомогти покращити якість туристичних продуктів і послуг, а також можуть підтримати розробку нових туристичних продуктів і послуг, які адаптовані до потреб та інтересів туристів. Вони також можуть допомогти підвищити загальну конкурентоспроможність індустрії туризму, надаючи місцевим громадам і туристичним операторам інструменти та ресурси, необхідні для досягнення успіху на конкурентному туристичному ринку.

Війни мають значний вплив на індустрію туризму, але існуючі програмні моделі розвитку туристичного бізнесу після війни, можуть сприяти відновленню та зростанню туристичної галузі. Розвиток інфраструктури, культурний туризм і туризм, орієнтований на громаду, а також ефективний маркетинг і просування – все це ефективні програмні моделі для розвитку туристичного бізнесу в післявоєнний період. Застосувавши ці програмні моделі, індустрія туризму може оговтатися від війни і продовжувати підтримувати економічне зростання в постраждалих регіонах.

3.2. Застосування нових тенденцій та інновацій для розвитку туристичної індустрії у післявоєнний період

Війна має великий вплив на індустрію туризму, проте з розвитком технологій і новими тенденціями з'являється багато можливостей для розвитку індустрії туризму в післявоєнний період. Деякі з нових тенденції та інновації, які можна застосувати для розвитку індустрії туризму в післявоєнний період наведемо нижче. Сталий туризм є одним із нових трендів, який можна застосувати для розвитку індустрії туризму в післявоєнний період. Сталий туризм передбачає популяризацію практики відповідального туризму, яка

зосереджена на збереженні навколишнього середовища, розвитку громади та соціальній відповідальності [49, 50].

Застосовуючи практику сталого туризму, індустрія туризму може залучити більше екологічно свідомих туристів, які зацікавлені в знайомстві з природною красою та культурною спадщиною регіону. Це може створити економічні можливості для місцевих громад, одночасно зберігаючи природні та культурні ресурси регіону.

Цифрова трансформація є ще одним трендом, який можна застосувати для розвитку туристичної галузі у післявоєнний період. Індустрія туризму може використовувати цифрові технології для покращення туристичного досвіду, оптимізації діяльності та просування регіону серед глобальної аудиторії.

Цифрова трансформація може включати використання мобільних додатків для туристичних послуг, віртуальної реальності для віддалених напрямків і платформ онлайн-бронювання, які пропонують зручність і легкість для туристів. Використовуючи цифрові технології, індустрія туризму може залучити більше технічно підкованих туристів, а також підвищити операційну і економічну ефективність.

Культурно-кулінарний туризм – ще один напрямок, який можна застосувати для розвитку індустрії туризму в післявоєнний період. Культурно-кулінарний туризм передбачає популяризацію унікальних культурних традицій регіонів України для залучення туристів.

Культурний і кулінарний туризм створить економічні можливості для місцевих громад шляхом популяризації місцевих ремесел, культурних заходів і кулінарних вражень. Висвітлюючи унікальні культурні та кулінарні традиції регіону, індустрія туризму може залучити туристів, які зацікавлені в пізнанні історії та культури регіону.

Спільне партнерство є ще одним трендом, який можна застосувати для розвитку індустрії туризму в післявоєнний період. Спільне партнерство передбачає співпрацю між різними зацікавленими сторонами в індустрії туризму, включаючи державні установи, неурядові організації та місцеві

громади. Формуючи спільні партнерства, індустрія туризму може використовувати колективні ресурси та досвід різних зацікавлених сторін для просування регіону світовій аудиторії. Спільне партнерство також може сприяти обміну знаннями та найкращими практиками для сталого розвитку туризму, що може підтримувати довгострокове зростання та стійкість індустрії туризму.

Віртуальна реальність (VR) – це інноваційна технологія, яка може бути застосована для розвитку індустрії туризму в післявоєнний період. VR може дозволити туристам відчувати місце призначення більш захоплюючим способом, без необхідності фізичної подорожі. Це може бути особливо корисним для напрямків, які сильно постраждали від війни або наразі небезпечні для відвідування. VR може запропонувати туристам унікальний інтерактивний досвід, який може продемонструвати красу та культурну спадщину регіону. Це може залучити більше туристів і збільшити впізнаваність регіону в глобальному масштабі.

Доповнена реальність (AR) — ще одна технологія, яку можна застосувати для розвитку туристичної галузі після війни. AR може покращити туристичний досвід, додавши цифрову інформацію та віртуальні об'єкти до реального середовища. AR можна використовувати для створення інтерактивних путівників, які надають туристам інформацію про історію та культуру регіону. Це може підвищити освітню цінність туристичного досвіду, а також забезпечить більш привабливий і захоплюючий досвід для туристів.

Мобільні додатки також можна використовувати для розвитку туристичної галузі після війни. Мобільні додатки можуть надати туристам широкий спектр послуг, включаючи системи бронювання та оплати, місцевих гідів та туристичну інформацію. Мобільні програми можна налаштувати, щоб надати туристам персоналізований досвід, який відповідає їхнім індивідуальним потребам і вподобанням. Це може підвищити зручність і легкість туристичного досвіду, а також забезпечить платформу для просування регіону серед глобальної аудиторії.

Маркетинг у соціальних мережах можна використовувати для розвитку індустрії туризму після війни. Платформи соціальних медіа можуть забезпечити рентабельний і ефективний спосіб охоплення глобальної аудиторії та реклами регіону серед потенційних туристів. Маркетинг у соціальних мережах може передбачати використання візуального контенту, наприклад фотографій і відео, для демонстрації краси та культурної спадщини регіону. Це також може включати використання маркетингу впливу, коли популярні впливові особи соціальних мереж рекламують регіон своїм підписникам.

За рахунок розвитку туристичної галузі виникають нові робочі місця, підтримується високий рівень життя населення, удосконалюється система медичного обслуговування населення, збільшуються об'єми інвестицій, створюються передумови для поліпшення платіжного балансу країни. Державна політика у туристичній галузі полягає у розширенні застосування маркетингової діяльності, спрямованої на раціональне й ефективне використання природних, історико-культурних і соціально-побутових ресурсів.

Індустрія туризму має потенціал для підтримки економічного зростання та розвитку у післявоєнний період. Застосовуючи такі інноваційні рішення, як віртуальна реальність, доповнена реальність, мобільні додатки та маркетинг у соціальних мережах, індустрія туризму може залучати більше туристів, а також рекламувати регіон світовій аудиторії. Застосування цих інноваційних рішень може підтримати відновлення та зростання індустрії туризму в післявоєнний період.

РОЗДІЛ 4

ОХОРОНА ПРАЦІ

4.1. Аналіз стану охорони праці і заходи покращення виробничої санітарії і гігієни праці у підприємствах та організаціях туристичної галузі.

Аналіз стану охорони праці виконується з метою встановлення відповідності робочих місць, виробничих процесів, техніки і обладнання, нормативно-правовим актам, а також виявлення причин виробничих травм і професійних захворювань (згідно з темою дипломної роботи). Для аналізу використовуються знання, набуті під час вивчення курсу “Охорона праці та безпека життєдіяльності”, статистичні дані стосовно охорони праці організацій і підприємств сфери туризму, за матеріалами яких виконується бакалаврська робота. У цьому підрозділі пропонується висвітлити такі питання:

- відповідальність за організацію охорони праці в підприємстві, організації;
- особливості дотримання вимог трудового законодавства під час організації праці і технологічних процесів при різних заходах та різновидах туристичної сфери;
- дотримання вимог щодо проведення інструктажів (вступного, первинного на робочому місці, повторного, цільового, позапланового);
- аналіз стану протипожежних заходів;
- аналіз виробничого травматизму і професійних захворювань за роки, що аналізуються у бакалаврській роботі (з визначення показників травматизму за статистичним методом – перелік джерел інформації у додатках) [51].

Заходи щодо поліпшення стану виробничої санітарії і гігієни праці здійснюються з метою створення безпечних умов праці шляхом: доведення до нормативного рівня показників виробничого середовища за елементами умов праці (технічні та технологічні рішення); захисту працівників від дії шкідливих виробничих чинників. До показників ефективності заходів щодо поліпшення виробничої санітарії і гігієни праці належать:

а) зміни стану умов праці: зміна кількості засобів виробництва, приведених у відповідність до вимог стандартів безпеки праці; поліпшення санітарно-гігієнічних показників виробничого середовища; покращання психофізіологічних показників, зменшення фізичних і нервово-психічних навантажень, покращання естетичних показників, раціональне компонування робочих місць і упорядкування робочих приміщень і території тощо;

б) соціальні результати заходів: збільшення кількості робочих місць, що відповідають нормативним вимогам; зниження рівня виробничого травматизму; зменшення кількості випадків професійної захворюваності; зменшення плинності кадрів через незадовільні умови праці; престиж та задоволення працею;

в) економічні результати заходів щодо поліпшення умов праці виражаються у вигляді економії за рахунок зменшення збитків внаслідок аварій, нещасних випадків і професійних захворювань тощо.

Розробка пункту передбачає аналіз стану та заходи щодо покращання умов праці і виробничого побуту із врахуванням організаційно-правових, санітарно-гігієнічних вимог під час виконання робіт за темою дипломної роботи [52].

У пункті потрібно охарактеризувати:

1) назва і розташування підприємства, загальна характеристика виконуваних робіт, наданих послуг і перелік шкідливих виробничих чинників, наявність та причина виробничого травматизму та професійних захворювань при виконанні і наданні туристичних послуг, функціонування служби охорони праці на підприємстві, що надає туристичні послуги, виконання основних завдань і функцій з охорони праці, відповідальність посадових осіб за організацію безпечних умов праці, проведення навчань, інструктажів та перевірки знань з охорони праці, наявність журналів реєстрації інструктажів, забезпечення засобами індивідуального захисту, тощо.

2) особливості локації підприємства (туристичної організації), виробничих і допоміжних приміщень відповідно до чинних санітарно-

гігієнічних вимог;

3) санітарно-гігієнічні умови пропонувані і виконані робіт в структурних підрозділах підприємства (філіали, відділення) відповідно до завдання на бакалаврську роботу;

4) вплив на штатних працівників підприємства кліматичних умов (температура, вологість, освітлення, запиленість, загазованість, шум, вібрація, різні види опромінення тощо – вказати нормативні документи, норми параметрів);

5) особливості організації роботи і відпочинку персоналу, а також водно-питтєвого режиму та режиму харчування працівників туристичної сфери та користувачів галузі туризму [53].

Доцільно охарактеризувати стан виробничої санітарії і гігієни праці в загальному з рекомендаціями щодо профілактичних заходів запобігання нещасним випадкам та захворюванням на виробництві. Особливу увагу потрібно спрямувати на використання сучасних засобів індивідуального та колективного захисту, рівень кваліфікації персоналу, допуски до роботи. Необхідно передбачити заходи дотримання правил безпеки праці, загальної санітарії і гігієни під час проведення туристичних заходів з підвищеною небезпекою (транспортні роботи, екскурсії по гірських масивах, водних та заболочених об'єктах, лісових масивах, підземних печерах тощо).

Розробка рекомендацій з виробничої санітарії і гігієни праці під час виконання різних видів робіт у сфері туризму під час воєнної ситуації в країні дає змогу систематизувати знання і запропонувати низку безпечних заходів, дотримання яких уможливить виконання робіт з врахуванням мінімальної ймовірності виникнення небезпечних умов та ситуацій [54].

У воєнний час індустрія туризму може зіткнутися з рядом ризиків і викликів, пов'язаних з охороною праці, виробничою санітарією та гігієною праці. Для забезпечення безпеки та благополуччя працівників цієї галузі важливо оцінити сучасний стан охорони праці та реалізувати заходи щодо покращення виробничої санітарії та гігієни праці.

На стан охорони праці в індустрії туризму у воєнний час може впливати цілий ряд факторів, включаючи наявність ресурсів і обладнання, ризик військових дій та інших небезпек, загальний стан інфраструктури та об'єктів. У багатьох випадках індустрія туризму може працювати в районах, які є предметом конфлікту, що може становити значні ризики для працівників.

Для поліпшення виробничої санітарії та гігієни праці в туристичній індустрії у воєнний час можуть бути реалізовані такі заходи:

Проведіть оцінку ризику: проведіть комплексну оцінку ризику, щоб визначити потенційні небезпеки та ризики для працівників. Ця оцінка має охоплювати низку факторів, включаючи ризик військових дій, стан інфраструктури та об'єктів, а також наявність ресурсів і обладнання.

Розробіть план охорони здоров'я та безпеки: розробіть комплексний план охорони здоров'я та безпеки, який охоплює ряд сценаріїв, включаючи процедури реагування на надзвичайні ситуації, заходи пожежної безпеки та використання засобів індивідуального захисту (ЗІЗ).

Провести навчання: Провести комплексне навчання працівників з питань охорони праці, виробничої санітарії та гігієни праці. Ця підготовка має охоплювати низку тем, включаючи належне використання ЗІЗ, ризики, пов'язані з військовими діями та іншими небезпеками, а також процедури реагування на надзвичайні ситуації.

Впроваджуйте санітарні заходи: впроваджуйте заходи для покращення промислової санітарії, такі як регулярне очищення та дезінфекція приміщень, забезпечення чистою водою та санітарними засобами, а також безпечно видалення відходів.

Моніторинг і оцінка: моніторинг і оцінка ефективності заходів охорони здоров'я та безпеки, а також внесення коректив, якщо це необхідно. Це може включати регулярні перевірки приміщень та обладнання, а також відгуки працівників та інших зацікавлених сторін.

Координація з місцевою владою: координація з місцевою владою, включаючи екстрені служби та департаменти охорони здоров'я, щоб

забезпечити швидке реагування на надзвичайні ситуації та отримати необхідні ресурси та обладнання.

Загалом, покращення виробничої санітарії та гігієни праці в туристичній індустрії у воєнний час потребує комплексного та скоординованого підходу. Впроваджуючи відповідні заходи та регулярно оцінюючи їх ефективність, можна мінімізувати ризики та захистити безпеку та благополуччя працівників цієї галузі.

4.2. Пожежна безпека

Характеризується система протипожежного захисту туристичної діяльності під час війни, як сукупність організаційних заходів і технічних засобів, спрямованих на запобігання дії на людей небезпечних чинників пожежі і обмеження збитків. Наголошується на небезпечних чинниках пожежі, дія яких призводить до травми, отруєння або загибелі людини, а також до матеріальних збитків. Можливість виникнення пожежі на виробництві (в побуті) оцінюється ймовірністю, яка залежить від можливості виникнення умов, необхідних для виникнення загоряння.

В загальному подається характеристика категорій приміщень за вибухо- і пожежною небезпекою, наявність первинних засобів гасіння пожеж, протипожежної сигналізації і водопостачання, категорія приміщень за Правилами улаштування електроустановок, організаційні заходи запобігання ураженню електричним струмом тощо.

Також наводиться характеристика пожежної небезпеки на територіях (акваторіях), де здійснюється надання туристичних послуг і сервісів, та розробляються запобіжно-профілактичні заходи для унеможливлення виникнення пожеж при вказаних роботах [55].

Розробляються рекомендації пожежної профілактики, як комплексу організаційних і технічних заходів, спрямованих на гарантування безпеки людей, запобігання пожежі, обмеження її поширення, а також створення умов для успішного гасіння пожежі. Організаційні і технічні заходи запобігання

виникненню пожежі повинні розроблятися відповідно до вимог правил пожежної безпеки.

Забезпечення пожежної безпеки у воєнний час має вирішальне значення для захисту життя людей, і туристична діяльність не є винятком. Хоча воєнний час може збільшити ризик виникнення пожеж через військові дії та пошкодження інфраструктури, існують заходи, які можна вжити, щоб мінімізувати ризик виникнення пожеж і підвищити пожежну безпеку для туристів.

Ось деякі загальні правила пожежної безпеки під час воєнного часу для туристичної діяльності:

Проведіть ретельну оцінку ризику: оцініть потенційну пожежну небезпеку та ризики, пов'язані з туристичною діяльністю під час війни. Це може включати оцінку стану будівель, наявності протипожежного обладнання та близькості діяльності до потенційних військових цілей.

Розробіть план пожежної безпеки: розробіть комплексний план пожежної безпеки, який включає процедури евакуації, протоколи зв'язку та протипожежні заходи. Переконайтеся, що план добре доведений до відома персоналу, туристів і місцевих аварійних служб.

Навчіть персонал і туристів: навчіть персонал і туристів процедурам пожежної безпеки та протоколам реагування на надзвичайні ситуації. Це може включати запобігання пожежі, процедури евакуації та належне використання протипожежного обладнання.

Впроваджуйте протипожежні заходи: вживайте заходів для запобігання виникненню пожеж, наприклад, переконайтеся, що все електричне та газове обладнання знаходиться в хорошому стані, забороняйте палити в зонах високого ризику та дотримуйтеся політики заборони свічок.

Забезпечте належне протипожежне обладнання: переконайтеся, що протипожежне обладнання, таке як вогнегасники, детектори диму та спринклерні системи, є в наявності та в хорошому робочому стані.

Координуйте роботу з місцевими службами екстреної допомоги:

координуйте роботу з місцевими службами екстреної допомоги, щоб забезпечити швидке реагування на пожежі та інші надзвичайні ситуації.

Загалом пожежна безпека під час війни вимагає ретельного планування, підготовки та координації. Вживаючи відповідних заходів, можна мінімізувати ризик виникнення пожеж і захистити безпеку туристів і персоналу.

4.3. Інструкція з охорони праці та пожежної безпеки

Відповідно до завдання у цьому пункті розробляють інструкцію з охорони праці або пожежної безпеки відповідно до вивчених на практичних заняттях з «Основ охорони праці».

Інструкція повинна містити такі розділи: загальні положення; вимоги безпеки перед початком роботи; вимоги безпеки під час виконання роботи; вимоги безпеки після закінчення роботи; вимоги безпеки в аварійних ситуаціях.

Розділ «Загальні положення» повинен містити:

- відомості про сферу застосування інструкції;
- загальні відомості про об'єкт розробки: визначення робочого місця працівника даної професії (виду робіт) в залежності від тривалості його перебування на ньому протягом робочої зміни (постійне чи непостійне); коротка характеристика технологічного процесу та обладнання, що застосовується на цьому робочому місці;
- умови і порядок допуску працівників до самостійної роботи за професією або до виконання відповідного виду робіт (вимоги щодо віку, стажу роботи, статі, стану здоров'я, проходження медоглядів, професійної освіти та спеціального навчання з питань охорони праці, інструктажів, перевірки знань тощо);
- вимоги правил внутрішнього трудового розпорядку, що стосуються питань охорони праці для даного виду робіт або професії, а також відомості про специфічні особливості організації праці і технологічних процесів та про коло трудових обов'язків працівників даної професії (що виконують даний вид

робіт);

-характеристику основних небезпечних та шкідливих виробничих факторів для даної професії (виду робіт), особливості їх впливу на працівника;

-перелік видів спецодягу, спецвзуття та інших засобів індивідуального захисту, що належать до видачі працівникам даної професії (виду робіт) згідно з чинними нормами, із зазначенням стандартів або технічних умов на них;

-вимоги санітарних норм і правил особистої гігієни, яких повинен дотримуватись працівник під час виконання роботи.

Розділ «Вимоги безпеки перед початком роботи» повинен містити:

-порядок приймання зміни у випадку безперервної роботи, в тому числі при порушенні режиму роботи виробничого обладнання або технологічного процесу;

-порядок підготовки робочого місця, засобів індивідуального захисту;

-порядок перевірки справності обладнання, інструменту, захисних пристроїв небезпечних зон машин і механізмів;

-порядок повідомлення роботодавця про виявлені несправності обладнання, пристроїв, пристосувань, інструменту, засобів захисту тощо [56].

Розділ «Вимоги безпеки під час роботи» повинен містити:

-відомості щодо безпечної організації праці, про прийоми та методи безпечного виконання робіт, правила використання технологічного обладнання, пристроїв та інструментів, а також застереження про можливі небезпечні, неправильні методи та прийоми праці, які заборонено застосовувати;

-вказівки щодо порядку утримання робочого місця в безпечному стані;

-можливі види небезпечних відхилень від нормального режиму роботи обладнання та технологічного регламенту і способи їх усунення;

-вимоги щодо використання засобів індивідуального та колективного захисту від шкідливих і небезпечних виробничих факторів;

-умови, за яких надання робіт і послуг повинно бути зупинено (технічні, метеорологічні, санітарно-гігієнічні та соціально-політичні умови тощо);

-вимоги щодо забезпечення пожежо- та вибухобезпеки; порядок

повідомлення роботодавця про нещасні випадки чи раптові захворювання, факти порушення технологічного процесу, виявлені несправності обладнання, устаткування, пристроїв, інструменту, засобів захисту та про інші небезпечні та шкідливі виробничі фактори, що загрожують життю і здоров'ю працівників.

Розділ «Вимоги безпеки після закінчення роботи» повинен містити:

-порядок безпечного вимикання, зупинення, розбирання, очищення і змащення обладнання, пристроїв, машин, механізмів та апаратури;

-порядок здавання робочого місця;

-вимоги санітарних норм і правил особистої гігієни, яких повинен дотримуватись працівник після закінчення роботи;

-порядок повідомлення роботодавця про всі недоліки, що виявились у процесі роботи.

Розділ «Вимоги безпеки в аварійних ситуаціях» повинен містити:

-відомості про ознаки можливих аварійних ситуацій, характерні причини аварій (вибухів, пожеж тощо);

відомості про засоби та дії, спрямовані на запобігання можливим аваріям;

-порядок дій, особисті обов'язки та правила поведінки працівника при виникненні аварії згідно з планом її ліквідації;

-порядок повідомлення роботодавця про аварії та ситуації, що можуть до них призвести;

-відомості про порядок застосування засобів протиаварійного захисту та сигналізації.

При викладенні тексту інструкції необхідно керуватися такими правилами:

-текст інструкції повинен бути стислим, зрозумілим і не допускати різних тлумачень;

-інструкція не повинна містити посилань на нормативні акти, вимоги яких враховуються при її розробці. За необхідності ці вимоги відтворюються дослівно;

-треба вживати терміни і визначення, прийняті в Законі України «Про

охорону праці», ДСТУ 2293-93 ССБП «Охорона праці. Терміни та визначення», ДК 003-95 «Державний класифікатор України. Класифікатор професій» та в інших нормативних актах; у тексті інструкції не допускається застосування не властивих для нормативних актів зворотів розмовної мови, довільних словосполучень, скорочення слів, використання різних термінів для одного поняття, а також іноземних слів чи термінів за наявності рівнозначних слів чи термінів в українській мові; допускається застосування лише загальноприйнятих скорочень і аббревіатур, а також заміна застосованих у даній інструкції словосполучень скороченням або аббревіатурою за умови повного відтворення цього словосполучення при першому згадуванні в тексті із зазначенням у дужках відповідного скорочення чи аббревіатури; у тексті інструкції слід уникати викладу вимог у формі заборони, а при необхідності слід давати пояснення, чим викликана заборона; не повинні застосовуватися слова «категорично», «особливо», «обов'язково», «суворо» та ін., оскільки всі вимоги інструкції є однаково обов'язковими; для наочності окремі вимоги інструкції можуть бути ілюстровані малюнками, схемами, кресленнями тощо; якщо безпека роботи обумовлена певними нормами (величини відстаней, напруги та ін.), то вони повинні бути наведені в інструкції [57].

Ось деякі інструкції з охорони праці та пожежної безпеки у воєнний час для туристичної діяльності:

Проведіть оцінку ризику: оцініть потенційні ризики, пов'язані з туристичною діяльністю під час війни, включаючи ризики пожеж і військових дій. На основі оцінки розробити відповідні заходи для мінімізації ризиків.

Навчання персоналу: Провести комплексне навчання персоналу заходам охорони праці та пожежної безпеки. Це має включати інформацію про належне використання засобів індивідуального захисту (ЗІЗ), заходи запобігання пожежі та процедури реагування на надзвичайні ситуації.

Забезпечте ЗІЗ: переконайтеся, що персонал забезпечений відповідними ЗІЗ, такими як шоломи, захисні окуляри та захисний одяг. Це може допомогти зменшити ризик отримання травм внаслідок військових дій та інших небезпек.

Впровадьте протипожежні заходи: вживайте заходів для запобігання виникненню пожеж, наприклад, переконайтеся, що все електричне та газове обладнання знаходиться в хорошому стані, забороняйте палити в зонах високого ризику та дотримуйтеся політики заборони свічок.

Встановіть протипожежне обладнання: установіть і обслуговуйте відповідне протипожежне обладнання, наприклад вогнегасники, детектори диму та спринклерні системи. Переконайтеся, що персонал навчений правильному використанню цього обладнання.

Розробити процедури реагування на надзвичайні ситуації: розробити комплексні процедури реагування на надзвичайні ситуації, які охоплюють ряд сценаріїв, включаючи пожежі, військові дії та інші небезпеки. Переконайтеся, що весь персонал навчений цим процедурам.

Координація з місцевими екстреними службами: координація з місцевими екстреними службами для забезпечення швидкого реагування на надзвичайні ситуації. Надайте їм інформацію про місце проведення туристичних заходів, контактну інформацію для екстрених випадків та інші відповідні деталі.

Загалом охорона праці та пожежна безпека у воєнний час потребують ретельного планування, підготовки та координації. Вживаючи відповідних заходів, можна мінімізувати ризики, пов'язані з туристичною діяльністю під час війни, та захистити безпеку персоналу та туристів.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Дослідження впливу війни на туристичну діяльність є складним і багатограним питанням, яке має низку теоретичних засад. Деякі з ключових теоретичних основ, які використовувалися для розуміння впливу війни на туризм, включають економічні та соціологічні теорії.

Одним із ключових висновків, які можна зробити з досліджень у цій галузі, є те, що війна має значний негативний вплив на туристичну діяльність. Це пов'язано з низкою факторів, включаючи занепокоєння щодо безпеки та безпеки, зброї в роботі інфраструктури та послуг, а також негативне висвітлення в ЗМІ. Як результат, у багатьох напрямках, які пережили воєнний стан, спостерігалось зниження кількості туристів і доходів. Вивчення впливу війни на туристичну діяльність є важливою сферою досліджень із значними практичними наслідками для напрямків, які пережили війну.

Крім того, розвиток практик сталого туризму, які надають пріоритети збереженню навколишнього середовища та культури, може створити нові можливості для розвитку туризму в післявоєнний період. Займаючись туристичною діяльністю, місцеві громади можуть отримати вигоду з економічних можливостей, які надає туризм, водночас зберігаючи свою культурну спадщину та захищаючи свої природні ресурси.

Поява нових технологій, таких як віртуальна та доповнена реальність, цифрові трансформації, мобільні додатки та маркетинг соціальних мереж може допомогти просувати нові напрямки туристичної діяльності та розвивати постраждалі регіони від наслідків війни. Досвід віртуальної реальності та інших нових технологій дасть потенційним відвідувачам можливість дізнатися про історію, культурні та природні чудеса регіонів, тим самим викликаючи інтерес і стимулюючи туристичний бізнес. Загалом, хоча розвиток туризму в післявоєнний період буде досить складним, його можна відновити та розвивати в майбутньому. Працюючи разом і впроваджуючи практику сталого та відповідального туризму, регіони, які постраждали від війни, можуть створити світле майбутнє для своїх громад і своєї індустрії туризму.

Для політиків і зацікавлених сторін у розвитку туристичної індустрії важливо ретельно враховувати ці фактори при плануванні та впровадженні туристичних стратегій у регіонах з певними проблемами. Більше того, для забезпечення того, щоб туризм сприяв довгостроковому економічному та соціальному благополуччю постраждалих регіонів, слід застосовувати практики сталого туризму, які надають пріоритет збереженню навколишнього середовища, культурному розвитку та розвитку громади. Успішний розвиток туризму в постраждалих регіонах потребує цілісного та спільного підходу, який враховує унікальні обставини та виклики в даній ситуації.

Туризм відіграватиме важливу роль в економічному відновленні регіонів, які постраждали від війни. У той час як війна зруйнувала і надалі руйнує місцеву економіку, туризм може забезпечити вкрай необхідний поштовх, створюючи робочі місця, генеруючи дохід і сприяючи культурному взаєморозумінню. Однак успіх туризму в післявоєнний період залежить від багатьох факторів, включаючи ситуацію з безпекою, політичну стабільність, наявність інфраструктури та рівень інвестицій у туристичний сектор та інші. Туризм може стати потужним інструментом для сприяння миру та економічного розвитку в регіонах, які постраждали від війни.

Хоча наслідки війни можуть бути руйнівними для індустрії туризму в постраждалих регіонах, є перспективи для розвитку туристичної діяльності після війни. Уряди, місцеві громади та приватний сектор можуть працювати разом для створення середовища, яке сприятиме розвитку туризму, інвестуючи в розвиток інфраструктури, покращуючи заходи безпеки.

Сьогодні, через нестабільну ситуацію в Україні, спричинену війною, зробити якісь конкретні висновки щодо розвитку туризму дуже складно. Важко прогнозувати подальший розвиток, проте без перебільшення можна сказати, що туризм стане одним із тих напрямків, які допоможуть країні вижити в післявоєнну кризу, якщо український уряд застосує правильні маркетингові стратегії в цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. International tourism consolidates strong recovery amidst growing challenges. (2022) Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.unwto.org/taxonomy/term/347>
2. Відновлення туристичних потоків: у 2021 році до України прибуло понад 3 млн іноземців (2022). Електронний ресурс. Режим доступу: <https://mtu.gov.ua/news/33238.html>
3. Бордун О., Шевчук В., Монастирський В., та ін. Втрати та напрями порятунку туристичного бізнесу України в умовах війни. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2022. Випуск 62. С. 178–196.
4. Катаєва М. Туризм у Києві: сучасний стан та плани з відновлення сфери. *Вечірній Київ*. 27 вересня 2022 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/71973/>
5. Ковальська Л., Шука Г., Михайлюк А., Загнибіда Р., Ткаченко Т. (2020). Розвиток туризму припадає на епоху економіко-політичних реформ і війни в Україні. *Журнал геології, географії та геоєкології*, 29 (1), 94-101. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://doi.org/https://doi.org/10.15421/112009>
6. Зарубіна, А., Сіра, Е., & Демчук, Л. (2022). Особливості туризму в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*, (41). Електронний ресурс. Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-14>
7. Державна служба статистики України. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Моца, А., Шевчук, С., & Серeda, Н. (2022). Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. *Економіка та суспільство*, (41). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-31>
9. Гурська І. С., Герасимів З. М. Фактори розвитку туристичного бізнесу в умовах ринку. *Агросвіт*. 2019. № 20. С. 88–92. DOI: 10.32702/2306-6792.2019.20.88.
10. У 2022 році надходження до держбюджету від туристичної галузі

скоротилися майже на 31%. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.tourism.gov.ua/blog/u-2022-roci-nadhodzheniya-do-derzhbyudzhetu-vid-turistichnoyi-galuzi-skorotilisya-mayzhe-na-31>

11. Туристичний барометр України. Київ. 2020. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/ntou-barometer-2020.pdf>

12. Бондаренко Л. А. Міжнародний туризм в Україні: проблеми та перспективи подальшого розвитку. Ефективна економіка. 2016. № 11. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5289>.

13. Клименюк О. В. Методологія та методи наукового дослідження: Навчальний посібник. Київ: Міленіум, 2005. 186 с.

14. Дяченко Л. П. Економіка туристичного бізнесу. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 224 с. Електронний ресурс. Режим доступу: https://tourlib.net/books_ukr/dyadechko24.htm.

15. Барвінок Н. Вплив глобальних безпекових факторів на розвиток міжнародного туризму в Україні. *Věda a perspektivy*. 2022. № 4 (11). с. 139-151. Електронний ресурс. Режим доступу: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-4\(11\)-139-151](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-4(11)-139-151)

16. UNWTO: офіційний сайт Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.unwto.org/>.

17. Туристичний барометр України. Київ. 2020. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/ntou-barometer-2020.pdf>.

18. Ангелко І. Сучасний стан та перспективи розвитку туристичної галузі в Україні. *Український соціум*. 2014. № 2 (49). С. 71–79.

19. Мірела, М. Геополітичні аспекти розвитку міжнародного туризму в Україні. *Геополітика України: історія і сучасність*. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2016. Вип. 2 (17). С. 257-273. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/22537>.

20. Герасименко В. Г. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону: монографія. Одеса: ОНЕУ, 2016. 262 с.

21. Драмтеатр у Маріуполі і не тільки. Які пам'ятки української культури постраждали через вторгнення Росії. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/gnugt>
22. Велике руйнівництво: культурні втрати України під час війни. Електронний ресурс. Режим доступу: https://lb.ua/culture/2022/03/25/510869_velike_ruynivnitstvo_kulturni.html.
23. Зейд А. Кассуха Постконфліктні туристичні ланд- шафти: між спадщиною конфлікту та гібридизацією туристичної діяльності. Open edition journals. 2019. DOI: <https://doi.org/10.4000/viatourism.3984>.
24. Романова А. А. Управління розвитком туристичної сфери в умовах збройних конфліктів. Modern Economics. 2018. № 9. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V9\(2018\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V9(2018)-12).
25. Парфіненко А. Ю. Міжнародний туризм в Україні: геополітичні аспекти глобального явища. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2015. Вип. 126 (частина I). С. 12-23.
26. Каднічанський, Д., Каднічанська, М. Мілітарний туризм: проблематика термінології та класифікації. Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід: Матеріали XIV Міжнародної наукової конференції, м. Львів, 9 жовтня 2020 р. Львів, 2020. С. 132-135.
27. Калуцький І. Ф., Ковальська Л. В. 2016. Розвиток туризму в умовах фінансово-економічної нестабільності та військово-політичного конфлікту в Україні. Географія і туризм. 33. С. 19-29.
28. Носирев О., Деділова Т., Токар І. Розвиток туризму та індустрії гостинності в стратегії постконфліктного відновлення економіки України. Соціально-економічні проблеми і держава. 2022. Вип. 1(26). С. 55–68. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22nooveu.pdf>
29. Роїк О. Р., Недзвецька О. В. Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : економічні науки. 2022. Випуск 46. С. 11–15.

30. Баженова С., Пологовська Ю., Бикова М. Реалії розвитку туризму в Україні на сучасному етапі. Наукові перспективи. 2022. № 5(23). С. 168–180.
31. Колесников О. В. Основи наукових досліджень. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 141 с.
32. Кириченко С. Подорожі та війна: якою буде туріндустрія після перемоги. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/21/689436/>
33. Корчевська Л. Стан, особливості та перспективи туризму у воєнний та поствоєнний періоди. Управління розвитком сфери гостинності: регіональний аспект: матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції, м. Чернівці, 5 травня 2022 р. Чернівці: Технодрук, 2022. С. 337–341.
34. Адаменко М. І. Основи наукових досліджень. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. 188 с.
35. Чорний О. Найкращі часи – попереду. Що відбувається з туризмом в Україні під час війни. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/travel/samye-rkie-vremena-vpered-proishodit-turizmom-1657645856.html>
36. Важинський С.Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : Навч. посіб. Суми: Сум ДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
37. Як війна в Україні вплинула на європейський туризм? Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.tourism.gov.ua/blog/yak-viy-na-vukrayini-vplinu-la-na-ievropeyskiy-turizm>
38. Дворська І. Туристична галузь після війни: чи можлива реанімація та антикризове управління? Електронний ресурс. Режим доступу: <https://blog.liga.net/user/idvorskaya/article/44952>
39. Плотнікова М. Ф., Якобчук В. П., Ходаківський Є. І., Войтенко А. Б., Колеснікова М. С. Державна політика реалізації туристичного потенціалу України. Інвестиції: практика та досвід. 2022. № 3. С. 102–112.
40. Сак Т., Більо І., Ткачук Ю. Еколого-економічні наслідки російсько-української війни. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 38. DOI:

<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-6>

41. Тараненко Г. Г. Розвиток туризму в сучасних умовах: реалії та перспективи. Ефективна економіка. 2022. № 1. DOI:

<https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.1.90>

42. Паньків Н. Є. Характеристика потенціалу екотуризму України в умовах війни. Креативний простір в Україні та світі: кол. моногр. Харків : СГ НТМ «Новий курс», 2022. С. 154–162.

43. Загальні втрати економіки, понесені в ході війни. Київська школа економіки. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/gnuhs>

44. Про роботу Українського культурного фонду під час війни – 10й випуск дайджесту «Хроніки культурного фронту». Електронний ресурс. Режим доступу: https://ucf.in.ua/news/16_04_2022

45. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну: історичний контекст. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://uinp.gov.ua/aktualni-temy/povnomasshtabne-vtorgnennya-rosiyi-v-ukrayinu-istorychnyy-kontekst>

46. Україна, Литва та Польща розпочали працювати над оцифруванням культурної спадщини України. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/gnuho>

47. Як виглядає туризм під час війни. Електронний ресурс. Режим доступу: https://zaxid.net/statti_tag50974

48. «Visit Ukraine in the future»: українські готелі в гарячих точках просять світ про підтримку. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://visitukraine.today/uk/blog/214/visit-ukraine-in-the-future-ukrainski-goteli-v-garyacix-tockax-prosyat-svit-pro-pidtrimku>.

49. Як війна змінить мандрівки Україною після перемоги над ворогом. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/travel/novaya-stranitsa-voyna-izmenit-puteshestviya-1649942226.html>.

50. Українці створили 3D-тури зруйнованими Бучею, Бородянкою, Ірпенем та іншими містами Київщини. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://visitukraine.today/uk/blog/425/ukrainci-stvorili-3d-turi>

51. Гогіташвілі Г.Г. Системи управління охороною праці. Навчальний посібник. Львів: Афіша, 2002. 320 с.
52. Закон України «Про охорону праці». Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>
53. Зацарний В. В. Охорона праці : навч. посіб. для дистанц. навчання / В. В. Зацарний, Р. В. Сабарно : відкр. міжнар. ун-т розвитку людини "Україна". К. : УН-Т "Україна", 2006. 303 с.
54. Гогіташвілі Г. Г., Лапін В. М. Основи охорони праці: навч. посібник 4-те вид., виправл. і доповн. Київ: Знання, 2008. 302 с.
55. Пістун І. П., Березовецький А. П., Тимочко В.О., Городецький І. М. Охорона праці (гігієна праці та виробнича санітарія): навч. посібн. / за ред. І.П. Пістуна. Львів: Тріада плюс, 2017. Ч. I. 620 с.
56. Пістун І. П., Тимочко В.О., Городецький І. М., Березовецький А. П. Охорона праці (гігієна праці та виробнича санітарія) : навчальний посібник, за Львів: Тріада плюс, 2015. Ч. II. 224 с.
57. Тимочко В.О., Березовецький А.П. та ін., Безпека життєдіяльності та охорона праці. Практикум. навч. посібн. Львів: СПОЛОМ, 2022. 376 с.